

Մ. ՉՄՇԿԵԱՆԻ

5318-55

ՏԱՐԵՑՈՅՑՆԵՐԸ

059
2-70

1889-1898

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԴԱՏԱԿԱՆԱԳԱՐԻ

ՕՐԱՅՈՅՑ
1891

$\frac{059}{9-72}$
 Վ. 8 Ո Յ Յ
 1891

ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ԸՍՏ ՀԱՅՈՑ ԲՈՒՆ ՏՕՄԱՐԻ 4383 Թ. ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ
 ՏՕՄԱՐԻ 1340 Թ.

1008
 37342

Կ Ա. Զ Մ Ե Ց

ՄԱԿԱՐ ԶՄԵԿԵԱՆՑ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Զ

ՏՊԱՐԱՆ Մ. Դ. ՌՕՏԻՆԵԱՆՑԻ
 1890

2010

9450-22

Дозволено цензурою Тифлисъ. 21-го Юня, 1890 г.

Ти пографія М. Д. Ротиніанца, на Головин. просп. соб. д. № 41.

ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ՊԻՏՈՅՔՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔՈՎ

ՄԱԿԱՐ ԶՄՇԿԵԱՆԻ

ՎԱՃԱՐՎՈՒՄ Է

ա. Դասական և ընթերցանելի գրքեր զանազան լեզուներով:
բ. Դասական ամեն տեսակ պիտոյքներ, տետրակներ, գրիչ-
ներ և այլն:

գ. Ընդունվում է 1) ամեն տեսակ գրքեր, կոմիսիայով վաճա-
ռելու համար: 2) Կազմարարական, ապագրական ջանձնարարու-
թիւններ: 3) Յայտարարութիւններ, լրագրներում և տախտակի
վերայ կախելու համար: 4) Զանազան տեղեկութիւններ, գրքերի
և զասական պիտոյքների վերաբերութեամբ, որոնց պատասխանի
համար ուղարկում են 7 կուպ. մարկայ:

Պատուէրները կատարվում են անշաղկապ և ամենաճշտու-
թեամբ: Պատուէրը առանց կանխավճարի մնում է անկատար:

Օտարաբաղադրացիք դիմում են հետևեալ հասցէով Книжный
Магазинъ. Макара Чимишкова. Тифлисъ.

ՀԱՅՐ Ղ. ԱԼԻՇԱՆ

ՀԱՅՐ Ղ. ԱԼԻՇԱՆԻ

ՅԻՍԵԱՄԵԱՅ ՅՕԲԵԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ն Ո Ւ Է Ր

Պանդուխտ ժիւ մշակ հայ-գրականութեան
Մեր մատենադրաց զոհար պատուական,
Ազգակից անհատ, հազուադիւտ տաղանդ,
Պաշտելի քերթող Ղևոնդ Ալիշան:

Հայ-ժողովրդի ամեն դասակարգ
Սիրով կը տօնի այսօր յոբելեանդ.
Եւ հեռու քեզնից ի մի սիրտ ձուլուած,
Ծեր նահապետիդ մաղթում երկար կեանք:

Թէ՛ւ զանազան հանգամանքներից
Դու անջատուած ես հայրենի հողից.
Բայց մօտ ես նրան հոգով և սրտով,
Քո քաղցրիկ քնարի բլբուլի ձայնով:

Այն ինչ, ո՞հ քանի, շատ յայտնի մարդիկ
Ազգս ունեցել է և ունի հիմիկ,
Բայց նրանք օտա՛ր, օտարին պաշտող,
Իսկ դու մերն՝ ես, հանճարեղ քերթող:

Ուրեմն կեցցէ՛ս, կեցցէ՛ս յաւիտեան.
Մեր ազգի պարծանք, ծերուկ Ալիշան:

Մ. ՉՄՇ...

ՀԱՅՈՑ ՏՕՄԱՐԱԿԱՆ ՆՇԱՆՔ

Գիր տարոյն է	Տ
Վերադարձը	Լ
Նօթներեակը	Բ
Ինքնատաներեակը	9
Տանուակերն	Երկուորեակն

Տ Ա Ր Ե Մ Ո Ւ Տ Ն Ե Ր

Հայոց ըստ բուն Տօմարի Օգոստ. 11-ին	
Ըստ Ազարեայի Մարտի 21 »	
Լատինաց (ըստ նոր Տօմ.) Գեղ. 19 »	
Ռուսաց Յունվարի 1 »	
Մահմեդականաց Մարտի 9 »	
Հրէից Սեպտեմբերի 10 »	

ՉՈՐՍ ԵՂԱՆԱԿ

1. Գարնանամուտ և Հասարակած Մարտի 8-ին 7 ժ. 30 ր. առ.
2. Ամառնամուտ և արեադարձ 9-ին Յունիսի 8 ժ. 9 ր. առ.
3. Յերեկն սկսանի կարճանալ, իսկ գիշերն երկարիլ:
3. Աշնանամուտ և Հասարակած 10-ին Սեպտեմբերի 6 ժ. 4 ր. երեկ.
4. Չմեռնամուտ և արեադարձ 9-ին Գեղեմեմբերի 12 ժ. 5 ր. երեկ.
5. Յերեկն սկսանի երկարիլ, իսկ գիշերն կարճանալ:

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ռ.	Ռուսաց
Տ.	Տաճկաց
Հ.	Հրէից
Յ.	Յունաց
Լատ.	Լատինացւոց
Օ.	Օր.
Առաւ.	Առաւօտեան
Երեկ.	Երեկոյեան
Յ.	Արեւակ

Բ.	Երկուշաբթի
Գ.	Երեքշաբթի
Դ.	Չորեքշաբթի
Ե.	Հինգշաբթի
Ուր.	Ուրբաթ
Շ.	Շաբաթ
Կիր.	Կիրակի
Ծննդ.	Ծննդեան
Պէջ.	Պահոյ
Մ.	Մեծի
Առաջ.	Առաջաւորաց
Յին.	Յինանց
Զատ.	Զատիկ
Հոգ.	Հոգեգալուստ
Եղ.	Եղիական
Յակ.	Յակոբայ
Բարեկեն.	Բարեկենդան
Յիւ.	Յիւնական

ԵՐԵՒՈՅԹՔ ԼՈՒՍՆԻ

⊙ Ծն. Լս.	Ծնունդ. Լուսնի.
☾ Առ. քառ.	Առաջին քառորդ.
☼ Լք. Լս.	Լրումն Լուսնի.
☾ Վք. քառ.	Վերջին քառորդ.

ՇԱՐԺԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆՇԱՐԺ ՅԱՅՏՆԻ ՏՕՆՔ ԵՒ ՄԻՋՈՑՔ

Օր Կաղ. Երեքշաբթի Յունիսի 1-ին	
» Ծննդեան Կիրակի » 6 »	
Միջոց ուտիք Հինգ շաբաթ	
Առաջաւ. Բարեկ. Փետրվարի 10 »	
Օր Տեառնդառաջի Հինգշաբ. 14 »	
Սուրբ Սարգիս » 16 »	
Բուն Բարեկենդան Մարտի 3 »	
Օր. Աւետման Կիրակի Ապրիլի 7 »	
Զատիկ » 21 »	
Երեման Խաչի Մայիսի 19 »	
Համբարձումն » 30 »	
Հոգեգալուստ Յունիսի 9 »	

Բարեկ. Լուս. պէջ Յունիսի 30 »	
Գրեղոր Լուսաւորիչ Յունիսի 6 »	
Բարեկ. Վարդ. պէջ. » 21 »	
Վարդավառ » » 28 »	
Միջոց ուտիք Երկու շաբաթ.	
Բարեկ. Սբ. Ածածնի, պէջ. Օգ. 11 »	
Վերափոխումն Սբ. Ածած. » 18 »	
Միջոց ուտիք Երեք շաբաթ:	
Բարեկենդ. Սբ. Խաչի Սեպտ. 8 »	
Խաչվերաց » 15 »	
Բարեկ. Վարդայ Խաչի » 22 »	
Միջոց ուտիք Եօթ շաբաթ:	
Կիւռ Խաչ Հոկտեմբ. 27 »	
Յիւնական Բարեկ. Նոյեմբ. 17 »	
Սբ. Յակոբայ Բարեկ. Գեղա. 8 »	
Միջոց ուտիք Երկու շաբաթ	
Բարեկ. Ծննդ. պէջ. Կիր. Գեղ. 29 »	

Ասելի ցաւահարուածին, գլխի իջումք Հազ կը պատահէ: Իսկ Դիմոկրատէսը ասում է, որ գինիքը ազնիւ և բոլոր տարին աջողակ կը լինի, բայց պէտք է աշխատել բազաքաղը վաղ սկսել, որ անձրևները վրայ հասնելով չը փնտսեն: Կարող է լինել կռիւներ և կոտորածներ. բացի այն որ կը մեռնի մի անուանի և Հարուստ կնիկ. կը մեռնեն և յայտնի անուն ունեցող արժանաւոր մարդիկ: Շատ պտուղներ էլ կը փչանան և կը փնտսուեն: Մի մեծ թագաւոր ճանապարհորդութիւն կանէ: Երկրաշարժներ ևս երկրի վերայ այս տարի անպակաս կը լինեն:

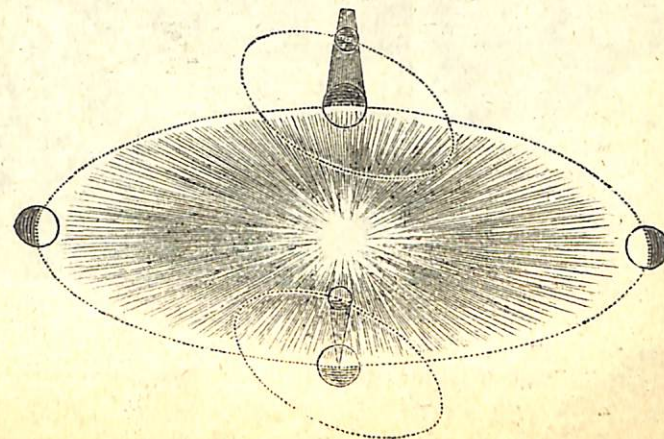
ԱՐԵՒԻ ԵՒ ԼՈՒՍՆԻ ԽԱՍԱՐՈՒՄՆԵՐԸ

1891 թ.

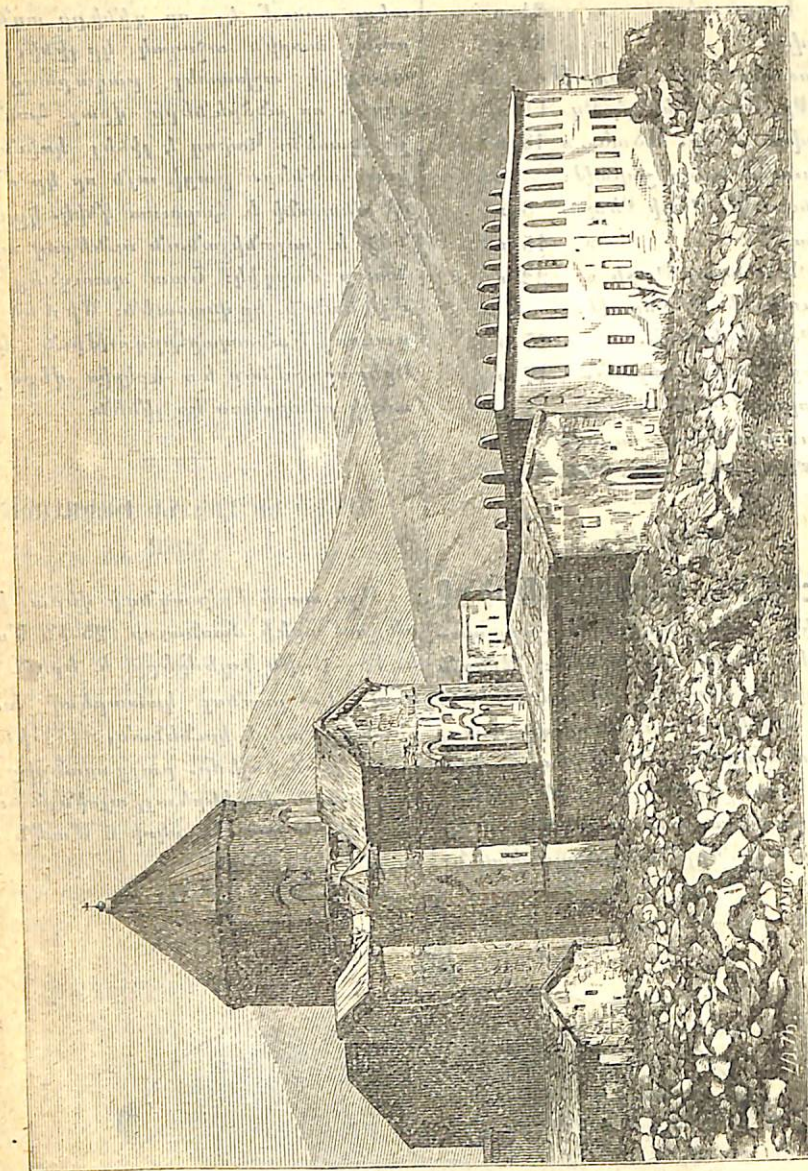
„ԷՓԻՍԵՐՏԵՒ“ ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Տարին ցամաք կը լինի և շատ պատերազմներ տեղի կունենան: Չմեռնան և մարտի առատութիւն: Տեղ տեղ հողմեր: Գարնանամուտից յետոյ վատ հիւանդութիւններ կերևան, միշտ անձրև տեղալով, դետերը կը հեղեղվեն: Ամառն բարեխառն և աւողջաբար կը լինի: Իսկ աշունքը տաք-հոգմախառն:

Այս տարի երկրագնդի վերայ երկու անգամ արեւի մասնաւոր (25-ին Մայիսի և 18—19-ին Նոյեմբերի) և երկու անգամ էլ լուսնոյ կատարեալ խաւալումներ տեղի կունենան, (11-ին մայիսի և 3-ին նոյեմբ. բայց սրանցից վերջինը միայն մեղ կերևայ, այսինքն նոյեմբերի 3-ին որը կը սկսի 6 ժամին և 24 րոպ. երեկոյեան:

ՔՐԻՍՏՈՍ ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԱՐԿԱՆԻ ԵՐԱՐԱՆ

ԾՆՆՈՒՄ ԳԻՆԵՐԸ ՎԵՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅ-ԸՆՏԱՆԻ ԵՐԱՐԱՆ «ԱԼԵԽԱՆԸ»

Յ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ա Ր

31 ՈՐ

0

Երկրորդ բացի իւր առանցքի վերայ օրուայ պատուելուց, պրատում է նաև արևի շուրջը 365 օր 5 ժ. 48 ր. և 51 վայրկեանի մէջ: Եւ այդ բոլոր ժամանակը ընդունել էն կոչել տարին: Հին ժամանակները այդ շրջանի անուանում էին Կենդանա. կերպեան կամ Զոգիւսիտեան շրջան: Երկրորդ պատուելով արևի շուրջը անցնում է 12 համաստեղութիւններ, որոնց անուանել էն Կենդանակերպներ, իսկ իւրաքանչիւր համաստեղութիւնը ամիս: Զրհոս Կենդանակերպ համաստեղութեանը — համապատասխանող Յունկար ամիսն, անուանել էն Հռոմայեցւոց չաստուած Եանուսի անունով: Այսպէս կարդաւորեց Հռոմուսի ժառանգ Նումա Պոմպիլիոսը, Հռոմուսի տարուայ ամիսների թիւը լրացնելու համար: Մեր նախնիքն էլ, ինչպէս ուրեշ ազգեր նայելով ընդթեան երևոյթներին, երկրի սովորութեան, աւանդութեան և մարդկանց զբաղմունքներին պատահած ժամանակ, ամիսներին յարմար անուններ էին տա-

1.

0

լին. զորօրինակ, տարեգլուխը, ի յիշատակ ջրհեղեղի սխել էն Սգոսաոս ամիսը, ջրհեղեղի վերջանալու և Նոյեան նաւի — տապանի կանգնած տեղին հասնելու պատճառաւ անուանել էն Նաւասարդ, որ է նաւաստարդ, (նաւարդ էն այստեղ է կամ նաւը — հասել է — արդ): Յունկարին անուանել էն Արաց:

1 Գշ. Բ. 3. օր Ծննդ. պչյ. Տարեմուտ և Կաղանդ. Ռ. Տօն Անուանակոչութեան Տեառն և Տ. Բարսեղի Հայրապետին Կեսարիոյ:

2 Գշ. Գ. 4. օր Ծննդ. պչյ. 3 Եշ. Գ. 5. օր Ծննդ. պչյ. 4 Ուր. Դ. 6. օր Ծննդ. պչյ. 5 * Եր. Դ. Զրադարոյց Ծննդեան և Յայտնութեան Քրիստոսի: Նաւակաթիկ: Երեկոյեան զկին պատարաղի նախառօնակ: Ռ. Զրադարոյց Աստուածայայտնութեան:

Չ Առ. լս. քա. 9 ժ. 13 ր. առ Սաւաճմանի:

6 * Կիր. Կ. ՏՕՆ ԾՆՆՈՒՄ ԵՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅՍՏՆՈՒԹԵԱՆ: Զրօրհնէք: Ուտիք է մեզ անմե-

0	Յունիս (լատ. Iunius) ամիսը Հռոմայեցոց մէջ է պատիւ պա- տանեաց նուիրուած էր Հպար- տութեան չաստուածուհոյն Իու- նոնային, որից և ստացել է իւր անունը: Ամառուայ առաջին և Հռոմուլոսի կարգած չորրորդ ամ- սին էր: Այս ամսին մեր նախ- նիք անուանում էին Մարգաց: Երեւի մարգագետիններ Հնձեղու ամիս, ինչպէս Հայոց-գըրացի վրացիք Հիմայ էլ անուանում են այս ամսին Թիբաթվէ, որ կը նշանակէ, Հնձան ամիս:	1	0	1
1	Շր. 42. օր յին.	7	16	✠ Կիր. 3. Ա. Կիր. Յարութ.
2	✠ Կիր. 43. օր յին. Երե- րորդ Մարգագետնը. 7. Շր. 44. օր յին.	8	17	Յիշատակ Եղիայ Մարգարէին: Առաջին պատկ: Հարսանիք: Յեր. Նախատօնակ: Հանդ. օր ուխտի նվերելու գիւղի Սր. Ածածին. եկ. մերձ է Թիբիւս:
3	Շր. 45. օր յին.	9	18	Յիշ. 4. Սր. Կուս. Գալսեան:
4	Շր. 46. օր յին.	10	19	Յիշ. 5. Սր. Կուս. Գալսեան:
5	Շր. 47. օր յին.	11	20	Յիշ. 6. Սր. Կուս. Գալսեան:
6	Շր. 48. օր յին.	12	21	Յիշ. 7. Սր. Կուս. Գալսեան:
7	Շր. 49. օր յին.	13	22	Յիշ. 8. Սր. Կուս. Գալսեան:
8	Շր. 50. օր յին.	14	23	Յիշ. 9. Սր. Կուս. Գալսեան:
9	✠ Կիր. 51. Յիսնեբրորդ. օր է Զատիկէն: ՀՈԳԵՎԱԼՈՒՍՏ (Պէն- տեկոստէ): Եւս Ռոս. Բարիկեն- դան Նդեական պէք. Սմառնամոտ և արեւադարձ, ցերեկն սիրանի կարճանալ, իսկ գեշերը երկարել: ☼ Արեգ. է Խիցդեաթինն մոա- նէ 9 ժ. 8 ր. առ.	15	24	Յիշ. 10. Սր. Կուս. Գալսեան:
10	Շր. 52. օր յին. 2. օր չող. պէք. ☼ Լը. լս. 8 ժ. 8 ր. երեկ. Խառն եղանակ	16	25	Յիշ. 11. Սր. Կուս. Գալսեան:
11	Շր. 53. օր յին. 3. օր չող. պէք.	17	26	Յիշ. 12. Սր. Կուս. Գալսեան:
12	Շր. 54. օր յին. 4. օր չող. պէք.	18	27	Յիշ. 13. Սր. Կուս. Գալսեան:
13	Շր. 55. օր յին. 5. օր չող. պէք.	19	28	Յիշ. 14. Սր. Կուս. Գալսեան:
14	Շր. 56. օր յին. 6. օր չող. պէք.	20	29	Յիշ. 15. Սր. Կուս. Գալսեան:
15	Շր. 57. օր յին. 7. օր չող. պէք.	21		

0	Հռոմուլոսի կարգադրած առ- աւել ամառուայ երկրորդ ա- միսն էր և Համարվում էր տարե- շրջանի—Հռոմուլոսեան—Հիւնդ- երրորդ ամիսը: Թէեւ այս ամիսը —Հռոմուլոսի Գրիգոր VII պապի Ժամանակ կազմեցին Գրիգոր- եան Համարուած ամիսը, այսպէս—Յուլիոս Կայսրին լատ. Iulius—ամիսը իւր անունը ստա- ցել է Հռոմայեցոց Կայսր Յու- լիանոսից, որի Ժամանակ և որի Հրամանով էլ ուղղեցին օրացոյ- ցը—տարեշրջանը Յուլեան ա- նունով: Մեր նախնիքը այս ամ- սին անուանել են Հրոտից (երեւի Հուր արձակող կամ Հրային, ո- րովհետեւ տարուայ ամենաշոգ ամիսն է): Իսկ վրացիք, անուա- նում են Միւլթիմիս, որ նշա- նակում է կորելու ամիս (Հացը Հնձելու կամ արար. ՄԱԿԱ):	1	0	1
1	Շր. 4. Սր. Կուս. Գալսեան:	8	10	Շր. 5. Սր. Կուս. Գալսեան:
2	Շր. 6. Սր. Կուս. Գալսեան:	9	11	Շր. 7. Սր. Կուս. Գալսեան:
3	Շր. 8. Սր. Կուս. Գալսեան:	10	12	Շր. 9. Սր. Կուս. Գալսեան:
4	Շր. 10. Սր. Կուս. Գալսեան:	11	13	Շր. 11. Սր. Կուս. Գալսեան:
5	Շր. 12. Սր. Կուս. Գալսեան:	12	14	Շր. 13. Սր. Կուս. Գալսեան:
6	Շր. 14. Սր. Կուս. Գալսեան:	13	15	Շր. 15. Սր. Կուս. Գալսեան:
7	Շր. 16. Սր. Կուս. Գալսեան:	14	16	Շր. 17. Սր. Կուս. Գալսեան:
8	Շր. 18. Սր. Կուս. Գալսեան:	15	17	Շր. 19. Սր. Կուս. Գալսեան:
9	Շր. 20. Սր. Կուս. Գալսեան:	16	18	Շր. 21. Սր. Կուս. Գալսեան:
		17	19	Շր. 23. Սր. Կուս. Գալսեան:
		18	20	Շր. 24. Սր. Կուս. Գալսեան:
		19	21	Շր. 25. Սր. Կուս. Գալսեան:
		20	22	Շր. 26. Սր. Կուս. Գալսեան:
		21	23	Շր. 27. Սր. Կուս. Գալսեան:
		22	24	Շր. 28. Սր. Կուս. Գալսեան:
		23	25	Շր. 29. Սր. Կուս. Գալսեան:
		24	26	Շր. 30. Սր. Կուս. Գալսեան:
		25	27	Շր. 31. Սր. Կուս. Գալսեան:
		26	28	Շր. 32. Սր. Կուս. Գալսեան:
		27	29	Շր. 33. Սր. Կուս. Գալսեան:
		28	30	Շր. 34. Սր. Կուս. Գալսեան:
		29		
		30		

0	Լ	0	1
29	6	31	7
Հիսկ Սը. Կարապետ եկեղեցւոյ:		(Կրճանիսի) Թիֆլիսոյ:	
Միջոց ուսուցիչ է երկու շաբաթ:		Գ. 2. 43. 3. օր Վարդ.	
✠ Բ. 2. Բ. 2 օր Յիշատ. մեռելոց:		Գ. 2. 44. պէջ.	
Մեծահաղորդէս օր ուխտի Ծիրա-		Այս ամսուայ 1-ից մինչև 31-ը	
նաւորի Սը. Ստուռածն. եկեղեցի:		օրը պահանջ է 1 ժ. 26 ր.	

0	Լ	0	1
0		18	
0		Նաւասարդ. և տարեմուտ ըստ	
0		բուն տամարի Հայոց 4353 և եկ.	
0		1340 Թուականի:	
12		Բ. 2. 45. 1. օր պէջ. Ս. Ածած.	20
13		Գ. 2. Բ. 2. 2. օր պէջ. Ս. Ածած.	21
14		Գ. 2. Բ. 3. օր պէջ. Ս. Ածած.	22
		Յ Վ. Բ. 2. 3 ժ. 5 ր. եր.	
		Ծագ. Բ. 2. 4. օր պէջ. Ս. Ածած.	
15		Ռ. Վերափոխումն Ս. Ածածնի:	23
16		Ուր. Բ. 5. օր պէջ. Ս. Ածած.	24
17		Շր. Բ. 5. Տօն Նորակաթի, Սը.	25
		Էջմ. ըստ տեղեւանի Սըբոյն Գրի-	
		գորի Լուսաւորչի:	
18		✠ Կիր. Բ. 5. Վերափոխումն Սը.	26
		Սուրբ Ածածնի: Միջոց ուսուցիչ	
		երէք շաբաթ: Հանդիսաւոր օր	
		ուխտի Բէթղէմի Սը. Ածածին	
		եկեղ. Թիֆլիսոյ: Ինն օր ամե-	
		նայն երէկ. նախատօնակ:	
19		✠ Բ. 2. 46. 2. օր Վերափոխումն:	27
		Յիշատակ մեռելոց:	
20		Գ. 2. 47. 3. օր Վերափ.	28
21		Գ. 2. Բ. 4. օր Վերափ.	29
22		Բ. 2. Բ. 5. օր Վերափ.	30
		Յ Մ. Բ. 11 ժ. 22 ր. երեկ.	
		Անհատաւոր Էջմ.:	
23		Ուր. Բ. 6. օր Վերափ.	1
24		Շր. Բ. 7. օր Վերափ.	2
25		✠ Կիր. Բ. 8. օր Վերափ.	3
26		Բ. 2. Բ. 9. օր Վերափ.	4
27		Գ. 2. 48. Սըբոյն. Յովակիմայ և	5
		Աննայի Տնոյալացի Սը. Ստուռ-	
		ածնի և Կանանցի Բարեկրկի:	
28		Գ. 2. 49. պէջ.	6
29		Բ. 2. Բ. 5. Սըբոյն երեմիայ Մար-	7
		գարէին: Ռ. Յիշատակ գլխա-	
		ման Յովհաննիս Մկրտչի:	
30		Ռ. Բ. Բ. 6. պէջ. Անուանակոչ.	8
		Ն. Կ. Մ. Կայսեր Ռուսաց Ա. Բ. Բ.	
		ՍԱՆԳԻ Գ. Է.	
		Յ Ա. Բ. 2. 30 ր. եր.	
31		Շր. Բ. 5. Սըբ. Առաքելոցն Թով-	9
		մայի, Յակոբայ և Շմառնի:	
		Յերեկ. նախատօնակ:	
		Այս ամսուայ 1-ից մինչև 31-ը	
		օրը պահանջ է 2 ժ. 31 ր.	

0	Սեպտեմբերի ամսուայ անու- նը ծագում է Լատինական september (այսինքն. հոթնե- րորդ) բառից: Այսպէս անուա- նեց Հռոմուլոսը իւր տարուայ հոթներորդ ամիսը, որ աշուն- քուայ առաջին ամիսն էր: Մեր նախնիք այս ամիսը անուանել են Հոսի. երեւի Հայոց տարուայ երկրորդ ամիսը լինելով—ինչ- պէս որ վրացերէն օրէ նշանա- կում է երկու—առնուած լի- նի գրացի վրացիներէց:	1	✱ Կիր. Գ. 3. Կիր. զինի Վե- րաբ. Տօն Գիւտ Գոտույ Սուրբ Սծածնի:	10
2	Բշ. Դ. Սեյն. Ստեփաննոսի Ունեցւոյն և Սեյ. վկայիցն Գոհարինեայ, Ծամբարայի, Տու- քիկոսի և Ռատիկոսի:	11	22 ✱ Կիր Բշ. 2. Կիր. զինի Սբ. Խաչի: Բարեկ. Վարդապայ-Խաչի: Բշ. Գ. Սրբոցն Մամառայ, Փե- լիկաթմոնի և Սիմեոնի Սիւնա- կեցւոյն:	11
3	Դշ. Դ. Սեյ. Մարգարէիցն, Ե- ղեկիէի, Եղբի և Զաքարիայի Հօրն մերոյ Յովհաննու Մկրտչի:	12	24 Դշ. Գ. պէ. Սրբոց կուսանացն Փէփրոնեայ, Մարիանեայ և Շու- շանայ զստերն Մեծն—Վար- դանայ:	12
4	Դշ. Գ. պէ. Սրբոցն Յովհաննու Կա- րապետին և Յորայ արդարոյն:	13	25 Դշ. Գ. պէ. Սրբ. Գ. Սրբոցն Սրբ. Գ. Սրբոցն Բարադամու, Անթիմոսի և Երա- նոսի: Ռ. Ներշուսն սրբոյ Յովհ.	13
5	Ուր. Բշ. պաշ. Գ.	14	26 Ուր. Բշ. պաշ. Գ. Սրբոցն Գիորգայ զօ- րավարին, Ադոնիսոսի և Ռօմա- նոսի երգեցողի: Հանգիս. օր ուխտի սբ. Գիորգ եկեղեց. Շահ- նաբազ ուխտատեղոյն մերձ է Թիֆլիս:	14
6	Գ. Գ. Սեյն. Յովհաննու Կա- րապետին և Յորայ արդարոյն:	15	27 Ուր. Բշ. պաշ. Գ. Սրբոցն Գիորգայ զօ- րավարին, Ադոնիսոսի և Ռօմա- նոսի երգեցողի: Հանգիս. օր ուխտի սբ. Գիորգ եկեղեց. Շահ- նաբազ ուխտատեղոյն մերձ է Թիֆլիս:	15
7	Շր. Բ. Տօն է Նիկիոյ Սբ. Ժո- ղովոյ 318 Հայրապետացն: Յերեկ. նախատօնախ:	16	28 Ուր. Բշ. պաշ. Գ. Սրբոցն Գիորգայ զօ- րավարին, Ադոնիսոսի և Ռօմա- նոսի երգեցողի: Հանգիս. օր ուխտի սբ. Գիորգ եկեղեց. Շահ- նաբազ ուխտատեղոյն մերձ է Թիֆլիս:	16
8	✱ Կիր. Գ. 4. Կիր. զինի Վե- րաբ. Տօն ծննդ. Սեյ. կուսին Մարիամու է յԱննայէ: Եւս Ռ. Բարեկ. Սբ. Խաչի պէ. Գ.	17	29 ✱ Կիր. Գ. 3. Կիր. զինի Սբ. Խաչի: Տօն Ս. Վարդապայ-Խաչի: Միջոց ուխտի է 7 շաբաթ:	17
9	Բշ. Գ. 1. օր պէ. Խաչի, Դշ. Դ. 2. օր պէ. Խաչի.	18	30 Բշ. Գ. Սրբոցն Գիորգայ զօ- րավարին, Ադոնիսոսի և Ռօմա- նոսի երգեցողի: Հանգիս. օր ուխտի սբ. Գիորգ եկեղեց. Շահ- նաբազ ուխտատեղոյն մերձ է Թիֆլիս:	18
10	Սրբե. է Կշիւն մտանէ 1 ժ. 44 րոպ. երեկ. Աշնանամուտ և Հասարակաց 6 ժ. 4 րոպ. առ. Տիւ և զիշեր Հաւասար: Դշ. Դ. 3. օր պէ. Խաչի, Եշ. Գ. 4. օր պէ. Խաչի. Վ. Գ. Գ. Գ. 2 ժ 3 ր. առ. Բարեխաչի եղանակ:	19	30 Բշ. Գ. Սրբոցն Գիորգայ զօ- րավարին, Ադոնիսոսի և Ռօմա- նոսի երգեցողի: Հանգիս. օր ուխտի սբ. Գիորգ եկեղեց. Շահ- նաբազ ուխտատեղոյն մերձ է Թիֆլիս:	19

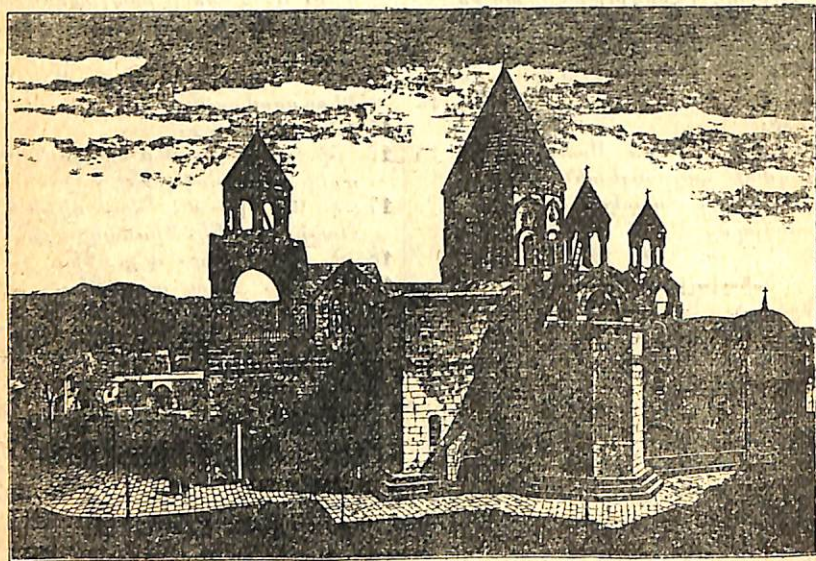
0	Հին Ժամանակներում Հռո- մում, այս ամսի 15-ին է պատիւ պատերազմի չափուած Մար- սի, զոհաբերում էին նոթոյներ և Հռոմուլոսի կարգաւորած տա- րուայ ութերորդ ամիսն էր, այս պատճառաւ անուանուե- ցաւ october, որ լատիներէն նշա- նակում է ութերորդ: Այս ամի- սը աշունքուայ միջի ամիսը լինելով, Հին ազգերի մէջ այս- ամսում կատարվում էին ժողովա- կան տօներ—Հանդէսները, դաշ- տային աշխատանքի աւարտման և այլեկուլթի պատճառաւ: Իսկ Կովկասում այս Ժամանակ զինին համում են, որ մեր խօս- քով ասու Գ են (բաղաբայ), այ- գեկոյթ և դուրա Համար էլ մեր զբացի վրացիք այս ամսին ուղ- ղակի անուանում են Ղվինօրիս- թվէ, զինու—ամիս: Մեր նախ- նիք, անուանում էին այս ամ- սին Սահմի, որ վրաց. նշանա- կում է երրորդ և էր Հայոց տա- րեթի երրորդ ամիսը:	1	9 զի, Վարդապայ և Պեղեգեայ: Դշ. Գ. պէ. Գ.	19
9	Դշ. Գ. Սեյ. Պանայեոնի բժշ- կին, Երմոդեայ քաչ. և Եւս- րակեայ կուսին:	20	10 Եշ. Գ. Սեյ. Պանայեոնի բժշ- կին, Երմոդեայ քաչ. և Եւս- րակեայ կուսին:	20
11	Ուր. Գ. պէ. Գ.	21	11 Ուր. Գ. պէ. Գ.	21
12	Շր. Դ. Սրբոց թարգմանչաց վարդապետացն մերոց Մեսրո- պայ, Եղիշէի, Մովսէսի քեր- թային, Գաւթի անյաղթ փիլի- սոփային, Գրեգորի Նարեկա- ցոյն և Ներսիսի Կյայեցւոյն:	22	12 Շր. Դ. Սրբոց թարգմանչաց վարդապետացն մերոց Մեսրո- պայ, Եղիշէի, Մովսէսի քեր- թային, Գաւթի անյաղթ փիլի- սոփային, Գրեգորի Նարեկա- ցոյն և Ներսիսի Կյայեցւոյն:	22
13	Սրբե. է Կարին՝ մտանէ 4 ժ. 53 ր. երեկ.	23	13 Սրբե. է Կարին՝ մտանէ 4 ժ. 53 ր. երեկ.	23
14	Վ. Գ. Գ. Գ. 4 ժ. 29 ր. եր. Խաչի:	24	14 Վ. Գ. Գ. Գ. 4 ժ. 29 ր. եր. Խաչի:	24
15	Սրբ. Գ. 5. Կիր. զինի Սբ. Խաչի:	25	15 Սրբ. Գ. 5. Կիր. զինի Սբ. Խաչի:	25
16	Դշ. Գ. Գիւտի նշխարաց Սեյն. Գ. Գրեգորի Սպարանդէ Կաթողի- կոսի, և սրբոց Հարցն Թաթլոյ, Վարոսի և Թումասու, Անտոնի և Կրիստոսի և Եօթն խոտա- ճարակայն օրը է Յիննակնեա վանն կատարեցան:	26	16 Դշ. Գ. Սեյն. Եւսաքիոսի և Ս- նանդ նորա Թիոփիստի և եր- կուց օրդուոյն և սրց. կուսա- նացն Երմոնիայ և Նեքտառի- նեայ: Ռ. Պաշտպանութիւն Սբ. Աստուածածնի:	26
17	Դշ. Գ. Սեյն. Եւսաքիոսի և Ս- նանդ նորա Թիոփիստի և եր- կուց օրդուոյն և սրց. կուսա- նացն Երմոնիայ և Նեքտառի- նեայ: Ռ. Պաշտպանութիւն Սբ. Աստուածածնի:	27	17 Դշ. Գ. Սեյն. Եւսաքիոսի և Ս- նանդ նորա Թիոփիստի և եր- կուց օրդուոյն և սրց. կուսա- նացն Երմոնիայ և Նեքտառի- նեայ: Ռ. Պաշտպանութիւն Սբ. Աստուածածնի:	27
18	Դշ. Գ. պէ. Գ.	28	18 Դշ. Գ. պէ. Գ.	28
19	Շր. Գ. Սրբոց Սիւնիստեայն, Մատթէոսի, Մարկոսի, Դուկա- սու և Յովհաննու:	29	19 Շր. Գ. Սրբոց Սիւնիստեայն, Մատթէոսի, Մարկոսի, Դուկա- սու և Յովհաննու:	29
20	✱ Կիր. Դ. 6. Կիր. զինի Սբ. Խաչի:	30	20 ✱ Կիր. Դ. 6. Կիր. զինի Սբ. Խաչի:	30
21	Սրբ. Գ. 9 ժ. 22 ր. երեկ. Անյոթային և խաչի եղանակ:	31	21 Սրբ. Գ. 9 ժ. 22 ր. երեկ. Անյոթային և խաչի եղանակ:	31
22	Բշ. Դ. Սրբոցն Դուկիանոսի Հա- րեհապետին որ Հաւատաց ի Խաչելութէնն Քրիստոսի, և Յովսէփայ Աստուածածնօրն, Յովսէփայ Արեմաթացւոյն,	32	22 Բշ. Դ. Սրբոցն Դուկիանոսի Հա- րեհապետին որ Հաւատաց ի Խաչելութէնն Քրիստոսի, և Յովսէփայ Աստուածածնօրն, Յովսէփայ Արեմաթացւոյն,	32

0	Պրօպոսի, Անդրօնիկոսի, Ոնե- սիմեայ և այլոց աշակերտացն Պօղոսի:	0	Եպիսկոպոսին:	1
	Ս. ք. լս. 8 Ժ. 9 երեկ. Անգարաք եպ. անախ:	29	Ուր. ԴՅ. պհ. ք. Յերեկ. Նախատ.	10
27	ԴՅ. ԳՅ. պհ. ք.	30	Ք. Շք. ԳՅ. Սրբոց Առաքելոց և առաջին Լուսաւորչացն մերոց Թագչոսի և Բարդուղիմէոսի:	11
28	ԵՅ. ԳՅ. Սրբոց. Կղեմայ Հայրապե- տին և Բաղարատայ Տոռոմենայ	8		
		9	Այս ամսուայ 1-ից մինչև 30-ը օրը պահասել է 1 Ժ. 19 րոպ.	

ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱՍԻՆ

0	Դեկտեմբեր վերցրած է լատի- նական dectember բառից, որ կընշանակէ տասներորդ: Այս- պէս անուանեց տարուայ ա- միսները հիմնադրել Հռոմուտը տարուայ տասներորդ ամիսը: Մեր նախնիք այս ամիսն ա- նուանել են Քաղոց: Որովհետեւ Վրաստանում այս ամսում—25-ին կատարվում է Քրիստոսի Տնն- դեան տօնը, այս պատճառաւ այս ամիսն վրց. անուանել են Քրիս- տիչոբայ, կամ Քրիստիչօբէս— Թիւն, որ կընշանակէ Քրիստոսի Տննդեան ամիս:	0	Ք. ԲՅ. ԳՅ. պհ. ք. Տօն Յղութեան	20
1	Ք. Կիր. ԳՅ. 2. Կիր. Յիսնակ.	9	Սր. Աստուածածնի ի յԱննայէ: Զմեռնամուտ և արեադարձ, ցերեկն սկսանի երկարել և գե- շերն կարճանալ:	21
2	ԲՅ. ԳՅ. Սրբոց Գեորգիոսի և Եպիսկոպ. և Մերկեւիտի զինա- վորին, Յակովբայ և Իրաւա- փառայ:	10	Սրբ. ի Այծեղջերն մանէ 12 Ժամ ք. երեկ:	22
3	ԴՅ. ԳՅ. Սրբոց Մինասայ, Եր- մոկենայ և Գրարոսի, և կա- մաւոր աղքատացն Յովհաննու և Սլէքսիանոսի:	11	ԴՅ. ԳՅ. պհ. ք.	23
4	ԴՅ. ԳՅ. պհ. ք.	12	Սրբ. լս. 8 Ժ. 44 ք. առ. Սաւառմախէ և հազարաւն:	24
5	ԵՅ. ԳՅ. Սրբ. Հարցն Եգիպտաց- ւոցն, Պօղոսի, Պօղայ, Մակա- րայ, Եւաղբի, Յովհաննու Գրնե- ցոյն, Յովհաննու կարճաւատա- կին, Նեղոսի, Արսէնի, Սիսիա- նու, Դանիէլի, Սրապիոնի, Մա- կարիոսի, Պիմէնի և այլոց սրբ. Հարցն: Անուանակոչ. Վեհափ. Հայրապ. Ամեն. Հայոց Տ. Տ. Մա- կարայ Ա.	13	ԵՅ. ԳՅ. պհ. ք. Սրբոցն Եւգրա- տիոսի, Օգոստինոսի, Եւգենիոսի, Ովրեստէսի և Մարգարիտի:	25
6	Ուր. ԳՅ. պհ. ք. Նիկողայոսի Սրբանչեղագործ. Հայրապետին: Անուանակոչ. Ն. Կ. Բ. Թգ. Ժ. Նի- կողայ Ալէքսանդրովչի:	14	Ուր. ԳՅ. պհ. ք. Յերեկ. Նախատ.	26
7	Շք. ԳՅ. Սրբոց. Նիկողայոսի Զը- մեռնացւոյ Սրբանչեղագործ Հայրապետին:	15	Շք. ԳՅ. պհ. ք. Սրբոցն Վաղար- շապատի, Աղղէի և Մարութայի կալիսկոպոսին:	27
8	Ք. Կիր. ԳՅ. 3. Կիր. զինի Յիսն- ակի: Բարեկենդան Սր. Յա- կովբայ պահոց: Յերեկ. Նախատ.	16	ԴՅ. ԳՅ. Սրբոց Թէոդոմայ Ե- պիսկ. Թէոփայ վիպին և չորեք զինուորացն, Բաստի, Եւսեբի, Եւսիդի, և Բասիլիդեայ,	28
		17	ԴՅ. ԳՅ. պհ. ք.	29
		18	ԵՅ. ԳՅ. Սրբոցն Կուսանայ. Ին- դոսի, Դոմինի և Գղերիկոսի քաջան. և երկուց Բիրոցն, որք այրեցան յեկեղեցին Նիկովի- դացւոց:	1
		19	Սր. լս. 6 Ժ. 10 ք. երեկ. Յիսիաք և Եղմախ:	

Օգոստ. 30 Անուանակոչութիւն Կայսեր Աղէքսանդր Աղէքսանդրովիչի:

Սեպտ. 8 Ծն. Կայսերուհւ. Բարձր Իշ. Օլգայ Ֆէօդօրովնայի:

Նոյեմբ. 14 Ծն. Կայսերուհւ. Մարիայ Ֆէօդօրովնայի:

Դեկ. 6 Անուան. Թագաժառանգի, Նիկոլայ Աղէքսանդրովիչի:

III. Եղանակի գողտքութիւն:

Եթէ Հանդարտ և պարզ եղանակին, արեւ մայր մտաւ պայծառ և իւր մօտ Հորիզոնի վերայ առանց ամպի, դա Հաստատ նշան է, որ Հետեւեալ օրը պարզ կը լինի:

Եթէ խառնակ օրերից յետոյ սարերի գլխին, մանր մանր ամպեր լինին ցրված դա նշան է որ մի քանի օր գոնէ լաւ եղանակ կը լինի:

Եթէ ամառը կամ աշնանը առաւօտեան շատ կանուխ, սաստիկ մառտիտից լինի իջած ամէն կողմ, դա նշան է որ ճաշի ժամանակ եղանակը կը պարզուի:

Եթէ ամառը երեք-չորս ժամ, արեւը մայր մանելուց առաջ անձրև տեղայ, դա նշան է որ վերջը կը պարզուի:

Եթէ արեւի մայր մանելուն պէս արևմտեան Հողմը ամպերը քշելիս լինի դէպի արեւելք՝ Հետեւեալ օրը խոստանում է պարզ եղանակ:

Եթէ լուսնոյ եղջերը սրածայր լինի երեւալիս, պարզ եղանակի նշան է:

Եթէ ամառուայ գիշերին պարզ երկնախամարի վերայ մի որեւիցէ կողմը փայլատակէ, դա նշան է որ Հետեւեալ օրը այն կողմը անձրև կը լինի:

Եթէ ձմեռը կամ աշնանը մութը կոտրուեն պէս սիսի բարակ անձրև, այդ նշան է որ ամբողջ գիշեր պիտի շալունակէ:

Կովկասում աշնանը և ձմեռը, Հարաւային և արեւելեան Հողմերը Համարեալ թէ միշտ անձրևաբեր են լինում, կամ շարունակ թղպոտ օրեր են բերում:

Եթէ լուսնի բոլորքը շատ բակեր են երևում, դա նշան է որ շարունակ Հողմով կ'արձրեն:

Մեծ և լայն բակը լուսնի, նշան է եղանակի փոփոխութեան:

Պարզ լուսնիը լրման ժամանակ յոյց է տալիս պարզութիւն, իսկ մութ և խաւար լուսնիը գուշակում է անձրև:

Ասում են ինչպէս եղանակ նոր լուսնի երբորդ և չորրորդ օրը լինի, այնպէս էլ ամբողջ լուսնական ամիսը կանցնի:

Սպիտակ և պարզ լուսնիը՝ խոստանում է լաւ եղանակ:

Կարմիր գոյնով լուսնիը՝ գուշակում է Հողմ և վատ եղանակ:

ԳԵՆԵՐԱԼ ԼԱՋԱՐԵԱՆՑ

IV Ժամանակագրութիւն:

1) Համաշխարհային նշանակութեան անցքերի
և պատմութեան:

Քրիստոսի ծննդից առաջ:

- 3254 Զրհեղեղ:
2941 Չինացոց տառերի գիտութիւնը:
2640 Նինուէի հիմնադրութիւնը:
2300 Եգիպտոսի թագաւորութեան հիմնադրութիւնը:
2000 Մեծաքսի գործածութիւնը:
1700 Եգիպտացոց մեհակերանի գրութիւնը:
1750 Բաբելոնի աշտարակաշինութիւնը:
1651 Մովսէս մարգարէի ծննդութիւնը:
1500 Աթենքի հիմնադրութիւնը:
1200 Դարբնական արուեստի սկիզբը:
1150 Տպագրութիւնը Չինացի մէջ:
1056 Դաւիթը թագաւորութիւնը:
1017 Սողոմոնը թագաւորութիւնը:
1010 Սողոմոնի տաճարի շինութիւնը:
982 Սողոմոնի մահը:
800 Արծաթ փողի գործածութիւնը:
802 Ասորեստանի թագաւորութեան անկումը:
754 Հռոմուլոսը հիմնում է Հռոմը:
721 Իսրայէլացոց թագաւորութեան անկումը:
585 Երուսաղէմի անկումը և տաճարի այրումը՝ Նաբոլէոնի արշաւից:
560 Կելսոսը հիմնում է Պարսից տէրութիւնը:
558 Կոնստանդինոսը ծնւում է:
552 Բուդայականութեան սկիզբը Հնդկաստանում:
523 Ասորեստանացիները թարգմանւում է յոյն լեզուով 70-ից ձեռքով:
469 Սոկրատէսը ծնւում է:
384 Արիստոտէլը ծնւում է:
356 Աղէքսանդր Մակեդոնացին ծնւում է:

- 325 Աղէքսանդր Մակեդոնացին Հաստատանի վերայով արշաւում է Հնդկաստան:
315 Չինական պարսկի շինութեան սկիզբը:
160 Չինացիք բամբակից թուղթ են շինում:
110 Հռոմայեցիք հնարում են սապոն եփելը:
76 Կիլիկոնի ժամանակ Տիւրքերը հնարում է շուտ գրելու ձևը:
70 Վեդայի հրաբուխի ժայթքումը Հերքուլանում և Կոմպէի քաղաքներն անկումը:

Քրիստոսից յետոյ:

- Քրիստոսը ծնւում է:
33 Քրիստոսը խաչվում է:
41 Առաքեալները սկսում են գրել աւետարանը:
60 Հռովմայ մէջ՝ Ներոն թագաւորի ժամանակ շինւում է ապակեի (ամանեղէնի) առաջին գործարանը:
67 Պետրոս և Պողոս Առաքեալները հաշտակւում են:
70 Տիտոս կայսրը անկում է երուսաղէմը:
97 Յովհաննէս աւետարանիչը գրում է Եփեսոսում աւետարանը:
135 Հրէայք սկսում են

- 1789 Ֆրանսիական մեծ յեղափոխու-
թիւնը:
- 1790 Գալլանը հնարում է գալլաներան
կրեքտրականութիւնը:
- 1800 Զօնտներ գտնում է մարմնի պա-
տուաստումը:
- 1801 Վիմադրութեան գիւտը:
- 1803 Անգլիացիք մեռաղէ գրելը հնա-
րում են:
- 1803 Շոգենաւի գիւտը:
- 1805 Շիլլերի մահը:
- 1810 Նապօլեօնի արշաւանքը դէպի Նե-
րոպայի-արեւելք:
- 1812 Արադատիկ մամուլի հնարելը:
- 1821 Նապօլեօն I-ը մեռնում է:
- 1839 Տաբլոթ անգղիացին հնարում է
լուսանկարը:
- 1841 Առաջին տեղեգրափը շինում են
Վաշինգտոնից Բալթիմօր:
- 1848 Ելեքտրակահեռագիւրը հնարում են:
- 1851 Առաջին ռեփօլիկը շինվում է:
- 1852 Նապօլեօն III-ը Կայսր է հրատա-
րակում:
- 1853 Արեւելեան պատերազմը:
- 1861 Իտալական Թագաւորութեան միա-
ցումն և Վիկտօր-Էմանուէլի Թա-
գաւոր հրատարակուելը:
- 1862 Սուէզեան ջրանցքի բացումը:
- 1865 Գերմանական դաշնակցութիւնը և
Աւստրօ-Պրուսական պատերազմը:
- 1867 Ամերիկայից Անգլիայ, Ատլանդ-
ովկանոսի վրայով տեղեկագրի
շինում են:
- 1868 Հնդկաստանի տեղեկագրի կով-
կասի վերայով շինվում է:
- 1870 Ֆրանս-պրուսական պատերազմը և
Նապօլեօն III-ի գերութիւնը Սե-
ղանում:
- 1870 Իտալիան վերջնականապէս գրա-
վում է Հռոմի:
- 1873 Վիէննայի աշխարհահաւաքը:
- 1875 Հերցեգովինայի ասպատակութիւնը:

- 1877 Ռուսաստանը պատերազմ է հրա-
տարակում է Տաճկաստանին:
- 1878 Սան-Ստեֆանօյի դաշնագրութիւնը
- 1878 Բերլինի դաշնագրութիւնը:
- 1879 Ելեքտրական լապտերները վառելը
հնարում են:
- 1880 Տելեֆօնի գիւտը:
- 1881 Ֆօնօգրաֆի գիւտը:
- 1889 Փարիզի աշխարհահաւաքը:

2) Ռուսաստանի վերայ
նշանաւոր անցքերը
Քրիստոսից յետոյ:

- 40 Թուին Անդրէաս Առաքելաւ ու
Սիմօն Քանանացին Վրաստանում
մտցնում են Քրիստոնէութիւնը:
- 446 Վրացիք սկսում են զործածել մե-
տաքը Մեծըպի հնարած այրեհա-
րանը (խուցուրին):
- 597 Վրացիք հայերից բաժանվում են:
- 623 Հերակլ վրաց Թագաւորը առնում
է Հայաստանի մի մասը, Ատրպա-
տականը և Շիրվանի խառնութիւնը:
- 862 Ռուսաց տէրութեան սկզբնաւո-
րութիւնը:
- 988 Ռուսները Սբ. Վլադիմիրի առաջ-
նորդութեամբ ընդունում են յոյ-
ներէջ Քրիստոնէութիւնը:
- 1010 Բագրատ Թագաւորը Վրաստանում
և Իմերէթում եկեղեցիներ է հիմ-
նում (Մցխէթում):
- 1011 Թարգմանվում է վրաց լեզուով
առաջին աւետարանը:
- 1212 Վախճանվում է Թամարայ Թա-
գուհին:
- 1222 Նիժնի-Նովոգորոդի հիմնելը:
- 1224 Զինգիս-խանի յարձակմունքները
և ռուս իշխաններին իրան հպա-
տակեցնելը:
- 1238 Մոնղոլական լծի սկիզբը:

- 1289 Օսերը Գօրի քաղաքն այրում են:
- 1328 Մոսկվայի Թագաւորութ. սկիզբը:
- 1428 Հրաքճակ դէնքերի գործածու-
թիւնը Ռուսաստանում:
- 1469 Վրաց Թագաւորութիւնը բաժան-
վում է երեք մասերի՝ Քարթլի,
Իմերէթ և Կախէթ:
- 1480 Ռուսաստանը աղաւթում է Մոն-
ղոլական լծից:
- 1491 Առաջին տպուած գիրքը սլաւո-
նական լեզուով հրատարակվում է:
- 1518 Պարսկից Իսմաիլ-Շահը առնում
և աւերում է Թիֆլիսը և Մցխէթը:
Հաւաքարի կարմնէլ մօտ էլ մղկիթ
է շինում:
- 1524 Մակարիայի տօնաւաճառի բա-
ցումն:
- 1535 Շահ-Թամազը առնում է Թիֆլիսը:
- 1547 Յովհանէս Գրօգինն առնում է
առաջին Թագաւորի տիագործը:
- 1556 Հաշտարխանի Թագաւորութեան
անկումը:
- 1563 Մոսկվայում սկսվում է տպագ-
րութիւնը:
- 1583 Ռուսները առնում են Սերբերը:
- 1589 Ռուսաց սրտերարքութեան բա-
կիցը:
- 1611 Լեհացիք առնում են Մոսկւան,
Նովոռոսիսք Նովոգորոդը:
- 1612 Ռուսաստանն աղաւթում է լեհե-
րից:
- 1617 Շահ-Աբազ Ա-ը աւերում է Վրաս-
տանը և շատ վրացիներ տանում
է իւր հետ Պարսկաստան:
- 1632 Առաջին կանոնաւոր զօրքը Ռու-
սաստանում:
- 1634 Վրաստանում Մահմեդականու-
թեան մուտք գործելը:
- 1661 Արշիլը Թեղաւը շինում է աթո-
ռանիստ քաղաք:
- 1672 Ծնվում է Ռուսաց Մեծն Պետրոս
Կայսրը:

- 1700 Ռուսաստանում սկսվում է տարե-
գրութիւն (յուշնիսը 1-ին) Քրիս-
տոսի ծննդեցի:
- 1701 Առաջին Թատրոնը Ռուսաստա-
նում:
- 1703 Առաջին լրագրի հրատարակելը
Ռուսաստանում:
- 1705 Քաղաքական գրերի տպագրու-
թիւնը Ռուսաստանում:
- 1709 Վախտանգը հիմնում է Թիֆլիզում
տպարան, սկսում է գրել վրաց
պատմութիւն և տպում է գրքեր:
- 1716 Ալանացիք Քարթլը ու Կախէթը
աւերում են:
- 1723 Մահմադ-ղուլի խանը աւերում է
Թիֆլիզը և կողոպտում է Սեօնի
եկեղեցին:
- 1724 Վախտանգը տանում է իւր հետ
Ռուսաստան Պետրոս Մեծի հրաւե-
րով 5 կաթիկոսոյ, 6 վարդապետ,
5 սարկաւազ և 140 աշխարհական:
- 1725 Մեծն Պետրոս Կայսրը մեռնում է:
- 1743 Մահուան պատիժը ոչնչանում է:
- 1752 Թէմուրազ Թագաւորը հալածում
է սլաւոնիկներին Նրեանից և նորա
բնակիչներին բնակեցնում է այժ-
ման Հաւարաք Թաղում:
- 1754 Առաջին բանկի հիմնելը Ռուսաս-
տանում:
- 1755 Մոսկվայում առաջին համալսարա-
նի բացումը:
- 1767 Մադիկ պատուաւոտելը մտցնվում
է Ռուսաստան:
- 1768 Թուրք փոզի գործադրութիւնը
Ռուսաստանում:
- 1769 Հերակլէն, Գօրի, Աղնախ, Թեղաւ,
Բօրժօմ և ուրիշ տեղեր բերդ է
շինում, հիմնում է տպարան, գի-
նարան, Թեղանօթ է ձուլում,
կտրում է դրամ, և գրքեր է տպում:
- 1788 Անտօն Ա. Թարգմանիչ և լեզուա-
դէտ կաթողիկոս վախճանվում է:

- 1785 Կովկասի փոխարքայութեան հիմ-
նելը:
1786 Պետական բանկի հիմնելը:
1795 Աղա-Մահմադ խանը յարձակում է
Թիֆլիսի վերայ և աւերում:
1799 Վրաց Գիորգի XIII-ը յանձնում է
Վրաստանը Ռուսաստանին:
1801 Վրաց և ռուսաց մէջ 10 յօդու-
ծից բաղկացած դաշնագրի ստո-
րագրելը:
1802 Ռուսաստանում Մինիստրատիան
սկսում է:
1804 Մինգրելիան և Իմէրէթը միանում
են Ռուսաստանի հետ:
1809 Ֆինլանդիան միանում է Ռուսաս-
տանի հետ:
1814 Ռուսները առնում են Փարիզը:
1815 Լեհաց Թագաւորութեան միա-
ցումը Ռուսիայի հետ և Վիեննայի
գեղարհաժողովը:
1830 Առաջին և մեծ խօսքերան Ռուսաս-
տանում:
1837 Պուշկինը մեռնում է:
1841 Լեւոնտովը մահւոյ:
1844 Կալովի մահւոյ:
1844 Վարանցովի փոխարքայ նշանա-
կուելը:
1859 Կովկասեան 69-ամեայ պատերազմ-
ների վերջանալը և Շամիլի դերի
առնելը:
1861 Ետրուութեան ոչնչանալը:
1864 Կովկասի վերջնականապէս նուա-
ճումը:
1866 Մեծ իշխ. Մելայեյ

- 1828 40 հազար հայեր դադարում են Ռուսաստան:
- 1837 Հաստատվում է Սուբբ Էջմիածնի Սինհոգոսը:
- 1857 Ներոհս Մ կաթողիկոսը վախճանվում է (վերադարձ 14-ին):
- 1858 Խալքեան ուսումնարանի բացումը:
- 1850 Հայոց առաջին թատրոնը Թիֆլիսում:
- 1860 Հաստատվում է Տաճկահայոց սահմանադրությունը:
- 1853 «Մեղու Հայաստանի» լրագրի հրատարակությունը:
- 1863 Բաղուի Մարգարեական ընկերությունը հիմնվում է:
- Մեղայի Նալբանդյանը վախճանվում է:
- 1868 «Արարատ» ամսագիրը հրատարակվում է Ս. Էջմիածնում:
- 1869 Թիֆլիզում բացվում է առաջին անգամ Գայեանեան հայ օրրոգաց միջնակարգ դպրոցը:
- 1872 «Մշակ» լրագիրը հրատարակվ

ՀԱՅԵՐԻ ԹԻՒՐ	
1) Տոմար (Հայաստանում) 1,768,000	բոլորական երկրներում . . . 7,900
» (Եւրոպական-տոմար) . 297,000	7) Ամերիկայ (Հարավային
» Միջագետքում 12,000	և Հիւսիսային) 5,850
» Կիլիկիայում . 244,000	8) Երկրագնդի այլ և այլ
» Եգիպտոսում . 8,900	մասերում՝ մոտ 8,000
» Կոնստանդնուպոլսում . 686,000	4,733,100
2) Ռուսաստանում եւրոպական (և Միջերկրյա) 175,000	Պոլսում Հայերի թիւը մոտ 200—240,000
» Անդր-Կովկասում . 1,380,000	է Հասնում:
3) Պարսկաստանում մոտ . 164,000	Թիֆլիսում . . . . . 45— 50,000
4) Հնդկաստ. և Ասիայում 38,000	Իսկ 1870 թվի ժողովրդ-
5) Ռումինիայ և Բուլղարիայ 9,500	գաղութիւնում, պահպանու-
6) Հունգարիայ և այլ եւ-	նեքն թիւը, Կ. Պոլսում
	Հասնում էր 50,000
	Թիֆլիսում և Բաթումում . 10,000

VI. ՌՈՒՍԱՅ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ

Կայսր ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՍ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՍ ԻԻ 2 III. ծն. 26 իւնիս. 1845 թ. զաւակա-
րու թիւն 1-ին Մարտի 1881 թ.
Կայսերուհի Մարեայ Ֆեոդորովնա.
ծն. 14 նոյեմբ. 1847 թ.
1) Թագաժառանգ Նիկոլայ Աղէք-
սանդրովիչ ծն. 6 մայիսի. 1868 թ.: 2)

Մեծ իշխան Գեորգի Աղէքսանդրովիչ:
3) Միխայէլ Աղէքսանդրովիչ: 4) Կսե-
նայ Ալէքս.: 5) Օլգա Աղէքսանդրով-
նա:
Մեծ իշխանը 1) Կոստանդին Նիկո-
լայիւիչ 2) Նիկոլայ Նիկոլայիւիչ 3)
Միխայէլ Նիկոլայիւիչ:

ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Կայսերական աս- տիական զորք	»	Նախարար Իլյար. Իվ. Վորոնցով-Գաչով:
2. Արքայի Գործոց	»	Նիկ. Կար. Գիրս:
3. Զին-արարչական	»	Պետ. Սիմ. Վաճեռովսկի:
4. Մարտի	»	Մեծ իշխ. Ալէքսէյ Ալէքսանդրովիչ:
5. Ներքին Գործոց	»	Իսխան. Նիկ. Գուրեմով:
6. Աղէքսանդրական շահաւորութեան	»	գրաֆ Իվ. Գաւ. Գեւրգիւնով:
7. Զինանոցական	»	Իվ. Ալ. Վիշնիգորսկի:
8. Պետական Կառավարչութեան	»	Միխ. Նիկ. Օսարովսկի:
9. Արքայադարձութեան	»	Նիկ. Ավի. Մանասէն:
10. Հասարակական գործերի և արհեստների	»	Ֆոն-Գլուբեկ:
- Պետական վերահսկող. Պետական հսկող Իվ. Մարտ. Սոլսկի:

ՌՈՒՍԱՅԱՆ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԻ ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏՆԵՐԸ

1 Սերասդեկի իշխ. Գ. Գմ. Գոլցին	36 Օրենբուրգի Ն. Ա. Մատուկով
2 Ստարոսային իշխ. Լ. Գ. Վիտալիսկի	37 Օրենբ. Ս. Բ. Շեդլովսկի
3 Բադուի Վ. Պետր. Բոգդէ	38 Պէնզայի Ա. Ն. Վալկով
4 Բէսարաբ. Ս. Պ. Կոնստանտինովիչ	39 Պէրմի Վ. Վ. Լուկոշով
5 Վարշաւայի Ն. Ն. Մէլչիմ	40 Պէրմի Ս. Վ. Կամարով
6 Վելիկոյ Ն. Ա. Գրիվինսկի	41 Պրոցնի Կ. Կ. Միլիս
7 Վիտալիսկի իշխ. Վ. Մ. Գոլցովսկի	42 Պոդոլսկի Վ. Մ. Գլինիկ
8 Վիտալիսկի իշխ. Ս. Մ. Սոլովիով	43 Պոլսում Պ. Պ. Կոստանդինով
9 Վոլգոգր. Մ. Ն. Կոմարովսկի	44 Պոլսում Կ. Ի. Պաշկին
10 Վոլգոգր. Ս. Օ. Կոնստանտինով	45 Րադոսի Մ. Ա. Մալիսկի
11 Վոլգոգր. Ս. Վ. Բոգդանովիչ	46 Րեպուբլիկ. Գ. Պ. Կլաւդիսկի
12 Վիտալիսկի Ս. Ֆ. Անիսին	47 Սամարայի Ա. Գ. Սվեռնիկ
13 Վոլգոգր. Ս. Ն. Պոմոյովսկի	48 Ս. Պետրոբուրգի Ի. Վ. Լուկովսկի
14 Եկատերինովսկի. Գ. Ն. Բաշկով	49 Սարատովի Ա. Ի. Կոսիչ
15 Եկատերինովսկի. (Գաւառի) իշխ. Ա. Գ. Նախաշնիկ	50 Սմոլենսկի Մ. Ն. Տէրչին
16 Եկատերին. Կ. Պ. Վալկով	51 Սմոլենսկի Վ. Օ. Սոմովսկի
17 Եկատերին. Կ. Ն. Սվեռնիկ	52 Ստաւրոպոլի Ն. Ե. Նիկիտովսկի
18 Դադաւի Պ. Ա. Պոլսում	53 Սուվալսկի Լ. Ս. Ստանկով
19 Կալուգի Ս. Գ. Բուլգով	54 Սեւերսկի Ս. Մ. Սոլովիով
20 Կալուգի Մ. Պ. Գաւառ	55 Տալինի Ս. Ն. Վալկով
21 Կիւրսկի Լ. Պ. Տոմար	56 Տամբովի Ա. Ս. Ֆրէդերիկ
22 Կոմար. Ս. Ա. Կոնստանտինով	57 Տվերի Ա. Ն. Սոմով
23 Կոստրոմայի Վ. Վ. Կալաշով	58 Տիւրքի իշխ. Գ. Գմ. Շեդլովսկի (պաշտ)
24 Կոնստանդինով Գ. Ս. Սվեռնիկ	59 Տոբոլսկի Վ. Ա. Տրանցկի
25 Կոնստանտինով Վ. Վ. Ֆոն-Վալ	60 Տոմսկի Ա. Պ. Բելիսկի
26 Կիւրսկի Ն. Ֆ. Իվանովսկի	61 Տուլայի Ն. Ա. Զեմովսկի
27 Լեւոնտովսկի Մ. Ա. Զեմովսկի	62 Ուֆայի Լ. Ե. Նորդ
28 Լոմոնոսովի իշխ. Վ. Ֆ. Կոմար	63 Խարկովի Ա. Ի. Պետրով
29 Լեւոնտովսկի իշխ. Վ. Ֆ. Տիւրքովսկի	64 Խելսկի Ա. Ս. Երզնի
30 Միխայէլ իշխ. Ն. Ն. Տրոբեցկի	65 Զեմովսկի Ա. Կ. Անաստասիով
31 Մադրիսկի Ա. Ս. Գաւառ	66 Երեւանի Մ. Ե. Շախով
32 Մոսկովայի իշխ. Վ. Ս. Գոլցին	67 Կալուգիայի իշխ. Ս. Վ. Շախովսկի
33 Նիկոլայի իշխ. Ն. Մ. Բաւարով	68 Եկատերինովսկի Վ. Զ. Կոմար
34 Նովոգորոդի Ա. Ն. Մոսկով	69 Երեւանի Ա. Ե. Ֆրէդէ
35 Օլոնէյի Գ. Գ. Գրիվսկի	

VIII Հայեաստանեայց Առաքելակ. Աբ.
եկեղեցւոյ Հսգեւոր Կառավարութիւնը:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒՆՔ:

I. Ամենաբարձրագոյն Հայրապետ Մա-
կար Ա. Կաթողիկոս ամենայն Հայոց:
Կախազա՛ Սինդոդոսին Սուրբ Էջմիածնէ:
Ծնեալ է Տարօն 1806 թ.: Ընտրեալ Կա-
թողիկոս է Ս. Էջմիածնէ. 1883-ին:

II. Մկրտիչ Կաթողիկոս Տանն Կիլի-
կիոյ Ընտրեալ է մայիսի 1871 ամի:

III. Խաչատուր Կաթողիկոս Աղթա-
մարայ:

ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒՆՔ

I. Երուսաղեմայ: Յարութիւն Աբ. քեպ.
Վ. Հապետեան:

II. Կ. Պոլսոյ: Խորէն եպ. Աշղեան:

Էջմիածնայ Սուրբ Սինդոդոս.

Տեղապա՛ - Կաթողիկոսի և իսկնա-
խազա՛: « » « »

Անդամք Սինդոդի՛ Երեմիա եպիսկ. Գալս-
տեան (Ըռւսաբարապ.):

« » Սուրբիս եպ. Պարպեան:

« » Երեմիա եպիսկ. Խու-
ղայիւրդեանց (Ճախս.):

« » Սարգիս եպիսկ. Տէր-
Գասպարեան:

« » Արևմտակէս եպիսկոպ.
Գաւթեան:

Պրակտոր Վանէելի

Ստեփանդ. Կ. ա. Ստ. Զաք. Մուշե-

ղեան: Թարգման. Կ. ա. Յար. Տրդա-

տեան: Ժամ. օրէն. Բառնաբաս վրդ.

Գանձակեցի: Նախադա՛ արարանական

Ժողովոյ Սուրբ Էջմիածնէ Արևմտակէս

եպ. Գաւթեան:

Թ Ե Մ Ե Ր Ը

I. Երեանու: Փոխանորդ Թեմ. առաջ.

Գրեգոր եպ. Գառնակերեանց:

Տաթևու: Յաջորդ Անանեայ վարդապ.

Համադասպեան.

Հին-Նախիջևանու յաջորդ. Յովսէփ

վրդ. Փինաշեանց:

Աղէքսանդրօպօլու յաջորդ. Գարեգ.
Ղարսու վարդ. Սաթուհեանց:

II. Ղարաբաղու Թեմական առաջն.

Կարապետ եպիսկ. Այվաշեանց:

Նուխոյ յաջորդ. Վահան վ. Տէր-Գրե-

գորեանց:

III. Հաշտարխանու: Թեմակ. առաջն.

Գէորգ եպ. Սուրէնեանց:

Ղալարու Անդամք. Իսահակ քչյ. Պա-

պովեանց. Խորէն քչյ. Ղորղանեանց:

IV. Շամախու: Թեմական առաջնորդ

Մեսրոպ եպ. Սմբատեանց:

V. Բեսարաբիոյ Թեմ. առ. —

Պետերբորգի՛ Հ. Կ. Նախանդ. Գէորգ

ա. քչյ. Իսահակ քչյ. Ղալարու

Սոխիայի՛ Յարութիւն ա. քչյ. Ղու-

կասեանց:

Գրեգորեօպօլու՛ Յարութիւն քչյ. Պա-

պովեանց:

Նոր-Նախիջևանու՛ Գաւթ. ա. քչյ.

Շաշիլեանց:

Փոխ. առ. Երեմ. վարդապետ Սու-

քեանեան:

VI Վրաստանու և Իմլեթի Թե-

մական առաջնորդ Մամբէ եպիսկոպոս

Սանասարեանց:

Գանձակու. յաջ. Գրեգորիս եպիսկոպ.

Աղուանեանց:

Ախալցխայի. յաջորդ Հովհանէս վարդ.

Շիրակուհի:

Գորու Անդ. Հ. Կ. Յակովբ քչյ. Ղու-

կասեանց:

Պատկաստանի եւ Հնդկաստանի

I. Ստրպատականի Թեմ. առաջնորդ

Ստեփաննոս եպ. Մելիթաբեանց:

II. Իսպահանի (Նոր-Ջուղայի) և Հնդ-

կաստանի Թեմ. Առաջ. Նալի եպ.

Առաջնորդական փոխ. Նոր-Ջուղայի

Խաչատուր վարդ. Կարապետեանց:

Կալիվաթայի Մին. ա. ք. Բարսեղեան:

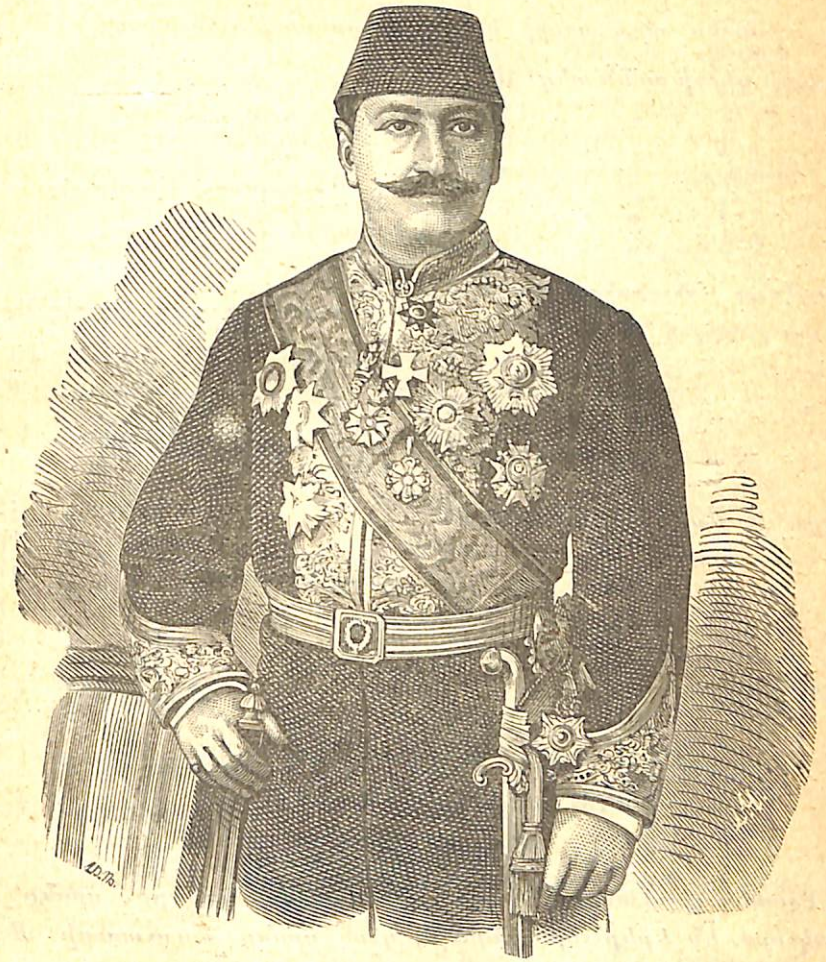
Մադրասի. Եղիշէ ք. Միլաուսեան:

Լոնդոնի: — (պալատ)

Մանչեսթրի: Սուրբիս վ. Պարուհեան:

Աինդապուր Սեղբեաս. ք. Յովհաննիսեան:

Բատալիա Գեոնեախոս ք. Տ. Նղիադարեան

ՍԱՐԳԻՍ-ՓԱՇԱ ՊԱՆԱՆ

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

ԱՌՆԻՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔԵՐ — ՀԱՐԿԵՐ

Վկայականներ առուտուրի և արդիւնաւորութեան իրաւունքներին:

1 կարգի գիւղի ամեն տեղ	565 ր.	4 "	15 "
2 " 1 "	120 "	և 5 "	10 "
2 " 2 "	95 "	վկայական	16 " 6 ր.
3 "	75 "	Պարտաւորութիւններ.	
4 "	55 "	1 կարգի համար.	35 ր.
և 5 "	10 "	2 "	6 "

Վկայականներ հանրաճախութիւն — հարկ.

1 կլաւ	30 ր.	1 գիւղի.	15 ր.
2 "	25 "	2 "	6 "
3 "	20 "		

Արդիւնաւորութեան գործարաններին.

1 գիւղի վկայակ.	I կարգի 55 ր.	IV "	15 "
	II "	և V "	10 "
	III "	I "	10 "
	IV "	II "	8 "
	և V "	III "	6 "
2 գիւղի "	I "	IV "	4 "
	II "	և V "	2 "
	III "		

Վ. Ա. Ճ. Ա. Ռ. Ա. Կ. Ա. Ն. Ա. Կ. Ա. Ն.

(ՏՅՆԱՎԱՃԱՌՆԵՐ)

Աւտոնդ լիչուած են միաւն ալն տօնավաճառները, որոնք շաբաթուազանք են երեք-չորս շաբաթ, կամ որոնց առուտուրի մեծութիւնը (оборотъ) միլիոնից աւելի է լինում:

Յ Ո Ւ Ն Վ Ա Ր

1. Вологда	6-ից լուծվարի	1 փետրվարի	1
2. Դորպատ	7-ից "	28 լուծվարի	
3. Դուբնո	6-ից "	6 փետրվարի	
4. Կիև	15-ից "	10 "	
5. Օրէլ	6-ից "	20 լուծվարի	
6. Խարկով	26-ից "	26 "	

Փ Ե Տ Ր Վ Ա Ր Լ Մ Ա Ր Տ

1. Իրբիա (պերմո) 1 փետրվ. մինչև 1 մարտի
2. Բոտով մեծ պատի առ. չորեքշ. մինչև երրորդ չորեքշաբթի

Ա Պ Ր Ի Լ

1. Վիլնո 23 ապրիլի մինչև 15 մայիսի

Մ Ա Յ Ի Ս

1. Կուրսկ 9-երրորդ ուրբաթ Զատիկից չետու
2. Սարատով 9 մայիսից մինչև 4 յունիսի
3. Խարկով, Հոգեպաշտեան օրը:
4. Բաքու, մայիսի 6-ից մինչև 1 յունիսի

Յ Ո Ւ Ն Ի Ս

1. Եկատերինուլա 19-ից լուծվարի 3 յունիսի
2. Կիև 16-ից " 1 " . . . . .
3. Բելգա 20-ից " 20 " . . . . .
4. Տամբով զատիկից տաս շաբաթ չետու:

Յ Ո Ւ Լ Ի Ս

1. Մակարիա 15-ից լուծվարի 5 սեպտեմբ.
2. Պալտաւա 10-ից " 10 օգոստոսի
3. Եակուտսկ 10-ից " 10 " . . . . .

Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս

1. Խարկով 7-ից օգոստ. 27 օգոստոսի
2. Շչեգրինսկի 20-ից " 15 սեպտեմբ.

Ս Ե Պ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

1. Արխանգելսկի 1-ից սեպտեմբ. 1 հոկտեմբ.
2. Օրէոլ 8-ից " 6 " . . . . .
3. Բոտով 8-ից " 6 " . . . . .
4. Սամարա 14-ից սեպտեմբ. 25 հոկտեմբ.
5. Խարկով 21-ից " 15 " . . . . .

Հ Ո Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

1. Եկատերինուլա (Կովկասի) 16 հոկտեմբերի:
2. Քիշինև 16-ից հոկտեմբ. 26 հոկտեմբ.
3. Սարատով 22-ից " 24 նոյեմբ.

Ն Ո Յ Ե Մ Բ Ե Ր

1. Կուզնեցկի 8-ից նոյեմբերի 30 նոյեմբերի:

Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

1. Իլիմ 6-ից դեկտեմբերի 1 լուծվ.
2. Լիբերիա 6-ից " 6 " . . . . .

Մ Ո Ւ Ր Հ Ա Կ

Մուրհակով պարտաւորուել չեն կարող 1) հոգևոր կոչումի տն-
ձինք ամեն դաւանութեան. 2) անշարժ կալուածք չունեցող զիւղա-
ցիք, եթէ առևտրական վկայական չունին վերցրած. 3) զինւորական
ամեն դասակարգի ստորին աստիճանի անձինք, որոնք զանաւոր են
զինւորական իսկական ծառայութեան մէջ, 4) Պատկուած կանաչք և
օրիորդներ, որոնք ծնողներից չեն բաժանուած, թէպէտև լինին չա-
փահաս, իրաւունք չունին մուրհակագրով պարտաւորուել. սակայն
եթէ կինը առևտրական հաստատութիւն կամ գործ ունի իւր անու-
նով, նա կարող է առանց մարդու համաձայնութեան մուրհակագիր
տալ: Վերը փշուած անձերից որ և է մէկի տուած մուրհակները՝ չեն
ընդունում իբրև մուրհակ, բայց դատարանի նկատողութեամբ կարող
են պարտաւորագրի նշանակութիւն ունենալ: Այն անչափահասը, որ
մուրհակը տալիս իրան չափահաս է անուանում, պարտքը վճարելուց
չէ ազատում: Յառաջարկ տրուած մուրհակները պէտք է ստաջարկ-
ուին վճարման համար՝ 12 ամսուան ընթացքում գրելու օրուանից:
Պայմանաժամն անցնում է. — այս ինչ թուից այսքան օրով կամ ամսով
գրած մուրհակների համար—վերջին օրը անցնելուց փառ, այն
մուրհակների համար, որոնց վճարումը նշանակուած է սոնավաճա-
ռում—սոնավաճառի վերջանալու համար որոշուած օրուայ նախըն-
թաց օրը, կամ նոյն իսկ սոնավաճառի փակուելու օրը, եթէ դա
միայն մի օր է տեսու: այն մուրհակների համար, որոնց վճարումը
սովորական պայմանաժամով է լինում—ստացման ծանուցումից 15
օր անց է: Թող է տրուած առաջին ասած երկարաձգումը—(բողոքից)
երեք օր այն մուրհակների համար, որոնք տրուած են ցարհանջ, և
10 օր—այնպիսիների համար, որոնք օրոշեալ պայմանաժամով են
տրուած: Եթէ վճարման պայմանաժամը կամ վերջին օրը սոն կամ
ոչ—առևտրական օր է գալիս, կամ հրէից համար շաբաթ օրը՝ աղ-
ղէպքում նա չհաճաքում է, բայց միայն մինչև միւս օրը: Վճարել
չը կարողանալու դէպքում ստորագրողը աղ ժախն չապնում է և
նորան տրում է միօրեայ միջոց չապնելուց փառ: Զը վճարուած
մուրհակը պէտք է նօտարին ներկայացնել բողոքելու:

Մուրհակը իւր ոցքը կորցնում է հետեւեալ դէպքերում 1) եթէ
ցարհանջ մուրհակը չը բողոքուի մի տարուայ ընթացքում, հաշուե-
լով մուրհակի թուի հետեւեալ օրուանից. 2) պայմանաժամով կամ
նոյնպէս ցարհանջ մուրհակը, երբ բողոքելուց փառ երկու տարուայ
ընթացքում չառաջարկուի վճարման համար: Երկու դէպքումն էլ
մուրհակը պաշտանում է իւր նշանակութիւնը որպէս հառարակ
պարտքի պարտաւորագիր տալն տարուայ ընթացքում:

ՀԱՍԱՐԱԿ ՊԱՐՏԱՄՈՒՐՀԱԿԻ ՕՐԻՆԱԿ

Թիֆլիս, 1-ին Յուլիսի 1891 թուին

Մուրհակ 1000 ռուբլ. արծ.

Յուլիսի մէկից հաղար ութհարիւր իննսուն ամի երկու ամիս
ժամանակով, այս իմ պարտամուրհակովս պարտաւորում եմ ես
վճարելու Թիֆլիզի 2-րդ կարգի վաճառական Յովհաննէս Մաթոսեան
կիրակոսեանին կամ օրին որ նա կը հրամայէ հաղար ռուբլի ար-
ծաթ, որը ես նրանից ապրանքով (կամ գուտ փողով) լիովին ստացել եմ:

Ստորագրուելու

ԴՐՈՒԱԳԱՌՈՐ ԹՂԹԵՐԻ ՀԱՐԿԸ

Տ ու բ է ո չ ն է ռ ի

ակտերի գումարը.	թերթի գինը	ակտերի գումարը	թերթի գինը
50-ից մինչև	50 ռ.	2000-ից մինչև	3200 ռ.
100	100	3200	4000
200	200	4000	6400
300	300	6400	8000
400	400	8000	10000
500	500	10000	12000
600	600	12000	15000
700	700	15000	20000
800	800	20000	25000
900	900	25000	30000
1000	1000	30000	40000
1500	1500	40000	50000

Արձանագրութիւնների (АКТОВЫЙ)

50-ից մինչև	300 ռ.	1,25	13000-ից մինչև	15000 ռ.	53—
300	900	3,10	15000	18000	63—
900	1500	5,40	18000	21000	71—
1500	2000	7,10	21000	30000	103—
2000	3000	11—	30000	45000	156—
3000	4500	15,65	45000	60000	211—
4500	6000	20,30	60000	90000	312—
6000	7500	28—	90000	120000	415—
7500	9000	31—	120000	150000	519—
9000	10000	36—	150000	225000	781—
10000	12000	41—	225000	300000	1031—
12000	13000	48—			

ՕՏԱՐԵՐԿՐԵԱՅ ԴՐԱՄՆԵՐԻ ԶԱՆԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Ռուբլու, կոպեկի, ֆրանկի և սանտիմի հաշվով)

Պարսից արասին հաւասար է ֆրան.	41	սանտ	—	ր.	10 ³ / ₄	կոպ.
» թուման » ոսկի	11 ֆ.	86	»	2	»	96
» բանաբաթ » արծաթ	1	»	4	»	—	27
» սահիրդրան » ոսկի	2	»	8	»	—	52
Տաճկաց փարա » ոսկի	—	»	1 ¹ / ₂	»	—	1 ¹ / ₂
» պիասար » արծաթ	—	»	22	»	—	5 ¹ / ₂
» լիվր » ոսկի	22	»	78	»	5	69 ¹ / ₂
Աւստրիայ դուկատ » ոսկի	11	»	85	»	2	96 ¹ / ₄
» կրէիցեր » մետաղ	—	»	2	»	—	— ¹ / ₂
» ֆլորին » արծաթ	2	»	47	»	—	61
Գերմանիայի պֆէնիգ. մետաղ է	—	»	1	»	—	— ¹ / ₂
» մարկա արծաթ և ոսկի	1	»	11	»	—	27 ³ / ₄
» կրոնա » ոսկի	12	»	75	»	3	8 ³ / ₄
Անգլիայ շիլլինգ » արծաթ	1	»	16	»	—	29 ¹ / ₄
» ֆունտ-ստերլինգ ոսկի	25	»	22	»	6	30 ¹ / ₂
» կրոնա » արծաթ	5	»	81	»	1	45 ¹ / ₂
» պեննի » արծաթ	—	»	10	»	—	2 ¹ / ₂
Ֆրանցիայ սանտիմ » մետաղ	—	»	1	»	—	—
» ֆրանկ » արծաթ	1	»	—	»	—	25
Իտալիայ լիրա » արծաթ	1	»	—	»	—	25
» չինեզիլիմ » արծաթ	—	»	1	»	—	— ¹ / ₄
Իսպանիայ էսկուսո » արծաթ	2	»	60	»	—	65
» բէալ » արծաթ	—	»	26	»	—	6 ¹ / ₄
» պեզետ » արծաթ	1	»	—	»	—	25
» դուրո » ոսկի	5	»	19	»	1	29 ³ / ₄
» դուբլոն » ոսկի	20	»	39	»	5	9 ³ / ₄
Շվեյց. Նորվիդիայ և Գան. կրոնա	1	»	33	»	—	33 ¹ / ₄
» » » ոսկի	1	»	39	»	—	35 ³ / ₄
» » » մետաղ	—	»	1	»	—	— ¹ / ₄
Հոլանդիայ դուկատ » ոսկի	11	»	83	»	2	95 ³ / ₄
» բիլստալեր » արծաթ	2	»	25	»	1	31 ¹ / ₄
» ֆլորին » արծաթ	2	»	10	»	—	52 ¹ / ₂
» ցէնտ » մետաղ	—	»	2	»	—	— ¹ / ₂

Միացեալ Նահանգ դիմ արծաթ	—	»	50	»	—	»	12 ¹ / ₂	»
» իզլ » ոսկի	51	»	83	»	12	»	95 ³ / ₄	»
» ցէնտ » մետաղ	—	»	5	»	—	»	1 ¹ / ₄	»
Բրազիլիայ միլլէէս » արծաթ	2	»	60	»	—	»	65	»
» » » ոսկի	8	»	23	»	1	»	70 ¹ / ₄	»
» բէլա » մետաղ	—	»	1 ¹ / ₄	»	—	»	— ¹ / ₄	»
Հնդկաստան ռուբիա » արծաթ	2	»	38	»	—	»	59 ¹ / ₂	»
» մոդուր » ոսկի	36	»	83	»	9	»	20 ¹ / ₄	»
Ֆինլանդիայ մարկա » արծաթ	1	»	—	»	—	»	25	»
» պիննի » մետաղ	—	»	1	»	—	»	— ¹ / ₄	»
Եսպոնիա էլին (վաճառականակ.)	5	»	39	»	1	»	34 ³ / ₄	»
» սէն » մետաղ	—	»	5	»	—	»	1 ¹ / ₄	»
Բուլմիւնիա էլի » արծաթ	1	»	—	»	—	»	25	»
» բանի » մետաղ	—	»	1	»	—	»	— ¹ / ₄	»
Բուլղարիայ էլի » արծաթ	1	»	—	»	—	»	25	»
Սերբիա էլի » արծաթ	1	»	—	»	—	»	25	»
» փարա » մետաղ	—	»	1	»	—	»	— ¹ / ₄	»
Յունաստան դրախտ » արծաթ	1	»	—	»	—	»	25	»
» էպտա » մետաղ	—	»	1	»	—	»	— ¹ / ₄	»
Եգիպտոս լիվր. » ոսկի	25	»	61	»	6	»	40 ¹ / ₂	»
» պիասար » արծաթ	—	»	26	»	—	»	6 ¹ / ₂	»
Բուխարա տինգա » արծաթ	—	»	73	»	—	»	18 ¹ / ₄	»
» տիլա » ոսկի	15	»	37	»	3	»	84 ¹ / ₂	»

Ֆրանսիայի ֆրանկը (դրամը) նաև դործ են ածում չորս տէրութեանց մէջ (Շվեյցարիայի, Բելգիայի, Լուկսեմբուրգի և Մոնակոյի)։

Ք Ա Շ Ե Ր

Դեղաստան բաւեր.	1 սոն (20) ցենտիներ	2240
1 զրկանքան 84 մսիս. 12 ունց.	Պարսիկայ 1 ֆունտ	
1 ունց 8 զրախմալին	1 ցենտներ	
1 զրախման 3 սկրուպուլին	Ֆրանսիացւոց 1 զրամ	
1 սկրուպուլն 20 զրանի	Կիւրդիամ	
1 զրան	Չինաստանի 1 վաճ. զրկանք.	
	Ճապոնիայ 1 մոմէ 57 զրան	
Զանազան էրկիւրէր.	77	
Անգլիայի 1 վաճ. զրվ. 16 ունց	1 վաճառ. մոմէ 10 զրկանք.	

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱՅՈՒԹԻՒՆ

ՊՕՍՏԱՅԻՆ ԿԱՌՔԵՐԻ

Թիֆլիսի Գնահատման Կոմիտեի

Ա. Հինգ Հոգու տեղ ունեցող կառքը (կարէտ) առաւօտեան ժամը 9-ին, գեղեցիկ Միլիթում և միւս օրը երեկոյեան ժամը 8-ին հասնում Վլադիկաւկազ:

Բ. Վեց Հոգու տեղ ունեցող (օմնիբուս) երեկոյեան ժամը 3-ին և առանց ճանապարհին գեղեցիկ միւս օրը երեկոյեան ժամը 7-ին հասնում Վլադիկաւկազ:

Վլադիկաւկազի Թիֆ. Գալի Է՝

Ա. Հինգ Հոգու տեղ ունեցող կառքը (կարէտ) առաւօտեան ժամը 9-ին և գեղեցիկ Միլիթում կայարանում, միւս օրը երեկոյեան ժամը 8-ին հասնում Թիֆլիս:

Բ. Վեց Հոգու տեղ ունեցող կառքը (օմնիբուս) երեկոյեան ժամը 3-ին և առանց ճանապարհին գեղեցիկ միւս օրը երեկոյեան ժամը 7-ին հասնում Է Թիֆլիս:

I. Միլիթում կայարանի. Բօրժամի, Ախալցխայի և Արասթումանի մէջ:

Օմնիբուսները երեկոյեան մէջ են ամենայն օր մայիսի 1-ից մինչև հոկտեմբերի 1-ին, իսկ մնացեալ ժամանակները տարւայ, շաբաթը երկու անգամ, Միլիթումից երկուշաբթի և հինգշաբթի օրերը, հասնելով մինչև Ախալցխայ, իսկ Ախալցխայից երեքշ. և ուրբ. օրերը:

Տեղերի գինը օմնիբուսներին ներքին մինչև Բօրժամ 1 ր. 65 կ., մինչև Ախալցխայ 4 ր. 41 կ. և մինչև Արասթ-

թուման 5 ր. 85 կ. իսկ դուրսը (находясь) կէս գինը:

Ծանօթ.: Բացի սորանց, երեկոյեան են զանազան ընկերութիւնների կառքեր, որոնցով կարելի է ճանապարհորդել վերոյիշեալ գիւղերից շատ պակաս: Ընդամենը մինչև Արասթուման (12 ժամուայ ճանապարհ է) 97½ վերստ է:

II. Սեղանաւոր և Սամարէտի մէջ (51 վերստ) օմնիբուսը երեկոյեան է ամենայն օր, վեց ժամուայ մէջ, որը սկսւում է 8 ժ. առաւօտեան:

III. Նօլօ-Անիակից-Ջուղիդի: Օմնիբուսները դուրս են գնում առաւօտեան 8 ժ. Ջուղիդից ժամին 2 ժամին ճանապարհով. գինը 3 րուբլի:

ՆԱԽԱԳԻՆԱՅՈՒԹԻՒՆ:

Շողենաւային երեկոյեան ժամը Բաթումի, Օդեսայի և Կ. Պօլսոյ մէջ:

Բաթումի Գնահատման Կոմիտեի

Երեքշաբթի օրերը: Կէս օրից յետոյ ժ.

4-ին ուղիղ գծով մանում է. Սուխումի և Նօլօրոս-

սիսկի նաւահանգիստները:

Հինգշաբթի օրերը: Կէս օրուայ ժամը

4-ին ուղիղ գծով, Նօլօրոս-

սիսկի և Կերչի վերայով:

Շաբաթ օրերը: Երեկոյեան 8 ժամին,

չըջանաւու ընթացքով

(обходя. пункт) բոլոր նա-

ւահանգիստները պտտելով:

Երկուշաբթի օրերը: Երեկոյեան արտասահմանեան գնացքով գէպի Կ. Պօլսո:

ՆՈՒԲԱՐ-ՓԱՆԱ

Գալիսիայի Բաժնեատեր:

Երկուշաբթի առաւօտը, Օդեսայից ուղիղ գնացող, Կերչի և Սուխումի վրայով:

Չորեքշաբթի առաւօտը, Օդեսայից ուղիղ գնացող Կերչի և Նովորոսիյսկի վրայով:

Ուրբաթ Երեկոյեան, Օդեսայից շրջանառու ընթացքով:

Կիրակի օրերը, առաւօտ. Կ. Պոլսից:

Փոխիկի գնում է Բաժնեատեր:

Երեքշաբթի առաւօտը ժամը 9-ին:

Ուրբաթ Երեկոյեան կէսին:

Շաբաթ առաւօտ ժամը 9-ին:

Բաժնեատերի գնում է Փոխիկ:

Չորեքշաբթի և կիրակի օրերը, նաւը Փոթիից դալուց յերաոյ:

Բացի այդ ամեն շաբաթ Օդեսայից դալիս են և գնում Փոթի Երթեկոյ ապրանքակիր և մարդակիր նաւեր:

ԿԱՍՊԱՅ ԾՈՎԻ ՎՐԱՅ

Բաժնեատերի գնում է

Դեբրեզնի, Պետրովսկ և Աստրախան՝ չորեքշաբթի, ուրբաթ և շաբաթ օրերը. ցերեկը ժամը 1-ին:

Ուղիղ ն.Ս. դա՝ չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը, Երեկոյեան ժամը 5-ին:

Լէնքօրան, Աստրախ և Էնզիլի՝ Երկուշաբթի օրերը, ցերեկը ժամը 1-ին:

Ե Ր Կ Ա Թ Ո Ի Ղ Ի Ք Ը

I ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ

Գնացքի թիֆլիսի գնում է

Բաթումից, պոստ. 11 ժ. 8 ը. Եր.
Բաթումից, » 7 ժ. 40 ը. առ.
Բաթ. մարդ. ապ. 8 ժ. — ը. առ.
Գանձակից » 8 ժ. 20 ը. Եր.

Գնացքի թիֆլիսի գնում է

Բաթում, պոստային. 8 ժ. 40 ը. առ.
Բաթում, » 12 ժ. 8 ը. գել.
Բաթ. մարդ. ապ. գն. 3 ժ. 10 ը. ց.
Գանձակ, » 9 ժ. 45 ը. առ.

II ԱՆԴՐԿԱՍՊԵԱՆ

Ուղուկ-Սդայից գնում է 6 ժ. 40 ը. Եր.
Ուղուկ-Սդա դալիս է 7 ժ. 48 ը. առ.
Ուղուկ-Սդայից գնացքը գնում է և դալիս Երեքշաբթի և շաբաթ օրերը:
Սամարդանդ գնացքը դալիս է և գնում է ուրբաթ և Երեքշաբթի օրերը:

ՐՕՍՏՈՎ-ՎԼԱԴԻԿԱԻԿԱՍՏԱՆ

Վլադիկավազ. գնում է 9 ժ. 30 ը. առ.
Րոստովից դալիս է . . . 8 ժ. 48 ը. առ.
Րոստովից գնում է . . . 7 ժ. 28 ը. առ.
Վլադիկավազ դալիս է 7 ժ. — ը. Եր.

† ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ
Յուլիսի 9-ին, 1890 թ.

ԱՍՏՂԱԼԻՑ ԵՐԿԻՆՔԸ

ԵՒ

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆԳԸ

I

Այն ամենը ինչոր կայ տեսանելի կամ անտեսանելի երկրներում և թէ երկրիս վերայ, ասում ենք տիեզերք, և այն տեսութիւնը-գիտութիւնը, որ խօսում է ամբողջ տիեզերքի մասին, ասում են տիեզերագրութիւն (космография): Որովհետեւ ամբողջ տիեզերքի մէջ չը կայ մի բան, մի առարկայ, որ մարդկային հոգին և միտքը այնքան փառաւորէր և հետաքրքրէր իւր հրաշափառութեամբը որքան աստղալից երկինքը, այդ իսկ պատճառաւ մարդկութիւնը իւր գոյութեան սկզբից մինչև օրս, ոչ մի գիտութեան մասի մէջ այնքան ճիգն չէ թափել, որքան տիեզերագրութեան վերայ: Այսպէսով մարդս դեռ այդ առասպելական ժամանակներից, իւր մտքով և աչքերով սկսել է դիտել և հետեւել, շատ աստղերի և լուսատու մարմինների ունեցած միմեանց հեռաւորութիւնը, շարշումը, ընթացքը և դիրքը:

Ձէ թէ հին ժամանակներում, այլ ներկայումս դեռ ևս հասարակ ժողովրդի մէջ նամանաւանդ վիւղացւոց, ինչպէս պարզ գիշերներին երկնակամարի տակ բացօթեաց զրուց անող պառաւ կանայք և հովիւներ գիտեն. զանազան տեղեկութիւններ, հեքիաթներ, պատմութիւններ և առասպելներ, Գիշերավառի, Լուսավառի (Արուսեակի Меркури և Փայլածուի Венера) և լուսնոյ մասին և մասնորոշ ցոյց են տալի երկնքի յայտնի և որոշեալ տեղում եօթն-եղբօր (Մեծ արջ համաստեղութեան եօթն

լուսաւոր աստղերը, Большая медведица) Բազումքի Վահագնի (Перкулесъ) Շամիրուրի (երեք ուղիղ գծով աստղերը Հայկ համաստեղութեան մէջ Орионъ), Շան-աստղի (Մեծ-Շուն համաստեղութեան մեծ փայլուն աստղի Скриуъ) Յարդ-գողին (млечный путь) և ուրիշ շատ աստղերի, որոնց շատ անգամ Արեւելքում, զանազան քարվանների առաջնորդներ և ճանապարհորդներ այդ աստղերի միջոցով, մութ գիշերներին գտնում են կորցրած ճանապարհը: Իսկ ծովագնաց նավապետները քանի որ դեռ կողմնացոյցը (компасъ) գտնուած չէր—աստղերի օգնութեամբ միայն ուղղում էին իրանց նաւի ընթացքը և գտնում ճանապարհը-ինչպէս այժմ հասարակ նաւերը:

II

Հին դարերում երկինքը ուսումնասիրող (գիտնական) մարդիկ, աստղերի դիրքը, ընթացքը, միմիանցից զանազանելու և մինը միւսի հետ չը շփոթելու համար, բաժանել են զանազան խմբերի և անուանել են այդ խմբերին համաստեղութիւններ, և ամեն մի խմբին նայելով նորա աստղերի ուղղութեանը, դիրքին, չափին, դասաւորութեանը և նմանողութեանը, յատկացրել են այլ և այլ առարկաների մարդոց, կենդանեաց, բուսոց և այլն անուններ: Ինչպէս մի զոյգ երկու միաչափ միանման փայլող աստղերին անուանել են—երկուորեակներ: Երկար օձապտոյտ ուղղութեամբ միանման աստղերին ձևացնելով օձ՝ անուանել են վիշապ—օձի համաստեղութիւն, իսկ շատ երկար միաձև և միաչափ աստղերին նմանեցնելով գետի, Յորդանան և ուրիշ գետեր են անուանել և սոյն: Իսկ այն ճանապարհի վերայ, որով մեզ երկրիս բնակիչների երկնքի դրից վերաբերութեամբ, որ երևում է և թւում մեզ թէ արևը և լուսինը ընթանում են այդ ուղղութեան վերայ—այդ շրջանում գտնուած համաստեղութեանց անուանել են կենդանակերպներ կամ Զողիակոսեան շրջան (Зодиакъ): Այդ շրջանի վերայ

գտնւում է 12 կենդանակերպ համաստեղութիւններ, որոնցով ամեն մի ամսուայ մէջ երկիրս անցնում է մի համաստեղութիւն, կատարելով այդպիսով իւր ընթացքը արեւի շուրջը, և այդպէս ամբողջ Մարտ ամսուայ ընթացքում արեգակը մեր վերաբերութեամբ, երկնքի դրից մէջ գտնւում է Խոյ (ОВЕНЪ) կենդանակերպ համաստեղութեան մէջ Ապրիլին — Յուլ, Մայիսին — Երկուորեակ, Յունիսին — Խեցգետին, Յուլիսին — Աւիստ, Օգոստոսին — Կոյս, Սեպտեմբերին — Կշիւ, Հոկտեմբերին — Կարիճ, Նոյեմբերին — Աղեղնաւոր, Դեկտեմբերին — Այծեղջիւր, Յունուարին — Զրհոսն, և Փետրուարին — Զուկն կենդանակերպ համաստեղութիւնների մէջ:

III

Բաց այն ժամանակից, երբ գիտութեան շնորհիւ հեռադիտակը հնարեցին, աստղալիցքերկնքում շատ բան յայտնուեցաւ և երևաց որ մեզ մեր հասարակ աշխարհում երևող անթիւ փոքր և մեծ աստղերը — բացի մի քանիսից — բոլորն էլ ոչ այլ ինչ էին, եթէ ոչ մի-մի փայլուն արեգակներ՝ ինչպէս մեր արեգակը, և նորանից աւելի մեծ, թէև իրանց ահագին հեռավորութեան լատնաւաւ մեզ շատ փոքր են երևում: Քննելով նկատեցին որ Երկրի վերայ բծեր կան, լուսնոյ վերայ լեռների նման բաներ, և երկնքի այն տեղերում որտեղ մութն էր երևում մեզ, երեւացին անհամար թիւ աստղերի. սկսեցին աւելի կանոնաւորել իրանց արած հաշիւները, թէ ինչ աստղ որտեղ է երևում — որքան ժամանակ, որտեղում և երբ ծագում և ինչ ուղիւ թեամբ ընթանում: Այսպիսով մինչև մեր օրերը — գիտնականները — աստղագետները — գիտութեան շնորհիւ և հեռադիտակի միջոցաւ ոչ թէ դիտել և քննել են երկնային տարածութեան մէջ մօտ երեք հազար միլիոն մղոն, այլ և արել են նշանաւոր գիւտեր, սրամիտ հաշիւներ և յայտնի նախագուշակութիւններ: Ասածներին ապացոյց կարող են լինել այն՝ որ հա-

րիւրաւոր տարիներ առաջ, ըստ առ ըստ հաշւում և գուշակում են, որ երկնքի այս ինչ տեղում այս ինչ օր, այս ինչ ժամին և ըստ էին պատահելու է լուսնոյ կամ արեւի խաւարում, կամ երևալու է տտաւոր (КОМЕТА) և իրօք այդպէս էլ պատահում է և կատարւում նոցա գուշակութիւնը:

Երկար փորձեր անելով և ճանապարհորդելով իմացան և գտան որ ինչպէս երկնային միւս մարմինները, այնպէս էլ մեր երկիրը ձևով կլոր է և պտտւում է արեւի շուրջը մէկ տարում (365 օր. 6 ժ. և 54 ր.) իւր առանցքի վերայ պտտելով օրու գիշերուայ մէջ (24 ժամում), այնպէս որ երեսն արեւը դարձրած ժամանակ լինում է ցերեկ, իսկ հակառակ կողմը գիշեր: Յետոյ նկատեցին, որ աստղերից մի քանիսը անշարժ փայլում են, իսկ մեծ մասը (բոլորը) փայլելիս շողշողում, որից յայտնուեցաւ որ, անշարժ փայլողները մոլորակներ են, իսկ շողշողողները — պսպղողները — անշարժ աստղեր կամ արեգակներ ինչպէս մեր արեգակը: Ինչպէս երկիրը պտտւում է արեւի շուրջ, այնպէս էլ լուսինը պտտւում է երկրի շուրջը 28 օր, 49 ըստ է 45 վայրկեանում:

IV

Բացի երկրագնդից արեւի շուրջը պտտւում են ուրիշ մոլորակներ ևս, երկրից աւելի մօտ պտտւում են Արուսեակը, Փայլածուն, յետոյ երկիրս, Հրատը, Լուսնիթագը, Երևեակը, Ուրբանոսը և Նեպտունը: Արեգակը աւելի մեծ է քան թէ այս իւր շուրջը պտտուող մոլորակները, իսկ երկրագնդից մեծ է 1407000 անգամ, թէև մեզ շատ փոքր է երևում: Մեր արեգակի շուրջը պտտուող, բոլոր մոլորակներին — ինչպէս երկրին և տտաւորներին — այս բոլոր խմբին ասում են Արեգակնային — համակարգութիւն (СОЛНЕЧНАЯ СИСТЕМА): Այդպիսի Արեգակնային — համակարգութիւններ, գիտնականները հազարներով են հաշւում: Յայտնի փիլիսոփայ Քանտը միայն 2000 աւելի արեգակներ էր հաշ-

Լուսն: Ինչպէս ամբողջ տիեզերքի երկնային մարմինները միմեանց հետ կարգաւորւած և կապուած են յայտնի զօրութեամբ և իրանց ընթացքի և շարժման մէջ ձգտողական ոյժի զօրութեամբ պահպանում են հաւասարակշռութիւն, այնպէս էլ մեր արեգակը (իրան համակարգութեամբ) իրան շուրջը պտտուող մոլորակներին քաշում է դէպի ինքը—նոցա փոխադարձ ձգողական զօրութեան հաւասարակշռութեան հետ: Եւ որքան մոլորակը աւելի մօտ է արեւին, այնքան աւելի է արեւի ձգողական ոյժը, որով և արագացնում է մոլորակի պտտելը—ընթացքը արեւի շուրջը ինչպէս և ներքոյ գրեալներից ևս երևում է.

I Արուսեակը արեւից հեռու է 65 միլ մղոն, պտտւ. 88 օրում	
II Փայլածուն (Венера) . . . 103	» » » 225
III Երկիրը . . . 143	» » » 365 ¹ / ₄
IV Հրատը (Марс) . . . 215	» » » 687
V Լուսնթագը (Юпитер) . 700	» » » 12 տարում
VI Երևեակը-Վոռն. (Сатурн) 1300	» » » 29 ¹ / ₂
VII Ուրբանոսը . . . —	» » » 85
VIII Նեպտուն (Нептун) 5208	» » » 164

Ուրեմն արեւից ամենից հեռու մոլորակը Նեպտունն է և նորա համար էլ նորա արեւի շուրջը պտտելը տևում է 164 տարի, և մինչև որ Նեպտունը արեւի շուրջը մի շրջան անէ, երկիրը արդէն 164 անգամ արած կը լինի: Հետեւապէս և Նեպտունի վերայ, եղած տարուայ չորս եղանակներից ամեն մինը տևում է 41 տարի: Մոլորակներից, քիչերն են մեզ պարզ երևում: Բացի Արուսեակից և Փայլածուից, բոլոր մոլորակները, իրանց արբանեակներն ունին, ինչպէս մեր երկիրը ունի մի արբանեակ լուսինը, բայց միւսները 2-ից մինչև 9 թւով որոնք, ինչպէս լուսինը պտտում է արեւի շուրջը, և երկիրս իւր արբանեակ—լուսնով պտտում է արեւի շուրջը, այդպէս էլ բոլոր մոլորակները իրանց շուրջը պտտուող արբանեակներով, պտտում են արեգակի շուրջը և այդպէս էլ արեգակային ամբողջ համակար-

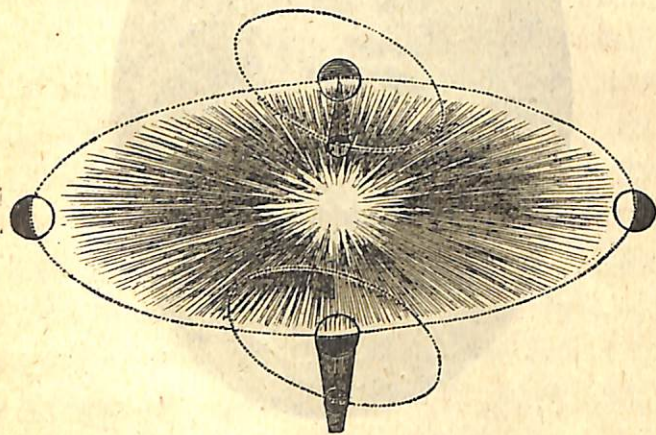
† ԾԵՐԵՆՅ (ՇԻՇՄԱՆԵԱՆ)

գոլթիւններ ևս իրանց շուրջը պտտուող երկնային մարմիններին իրանց հետ առած, պտտում են տիեզերքի-կեղրոն ուրիշ մեծ արեգակի շուրջը:

V

Լուսինը երկրի շուրջը պտտելով, արևի և երկրի մէջ եղած և պատահած ստուէրներովը մեզ երևում է զանազան ձևով, ուղղութեամբ և դիրքով: Այդ ստուէրներովը աւելի ապացուց-վեցաւ երկրա գնդիս կլորութեան ձևը: Որովհետև մոլորակները և արբանեակները իրանց լոյսը ստանում են միմիայն արեգակից, սորա համար երբ երկիրը իւր ընթացքի միջոցին ընկնում է

ԱՐԵՒԻ ԵՒ ԼՈՒՍՆԻ ԽԱՒԱՐՈՒՄՆԵՐԸ

լուսնոյ և արևի մէջ, այդ ժամանակ պատահում է—լուսնոյ խաւարումն, երբ լուսինն է ընկնում արևի և երկրի մէջ, պատահում է արեգակի խաւարում: Մեր արեգակի շուրջը պտտում են նաև տտաւորներ: Բայց նոքա շրջում են նեղ ընթացքով—ձուռձե (ալեքսիս) և որոնք որքան աւելի մօտենում են արևին իրանց ընթացքի ժամանակ՝ այնքան աւելի արագ են ընթա-նում, այնպէս որ մէկ ժամուայ մէջ մէկ միլիոն վերստից աւելի

են վազում: Պորա համար էլ միշտ մեզ շուտ երևում, են շուտ էլ անհետանում են և երկար ժամանակ մեզ չեն երևում: Այս տտաւորները թէև շուտով անհետանում են, բայց կրկին որո-շեալ ժամանակին վերադառնում են գէպի արևը և մեզ երևում: Նո-ցանից մի քանիսը երեք տարուց—առանց հեռագիտակով էլ կարելի է նկատել, մի քանիսը վեց տարում, որոնց թւումն է և Բելի անու-նով տտաւորը: Գալիլէի տտաւորը ամեն մի 74—75 տարին մի անգամ է գալիս և մեզ երևում, վերջին ժամանակ նա երևաց 1835-ին, մէկ էլ կերևայ 1909—1910 թւին: Իսկ 1811 թւի երևեցած մեծ տտաւորը, ճիշտ հաշուով պտտում է արևի շուրջը 2888 տարուայ մէջ, և որպէս հաշւում են իւր հեռաւորութեան կէտը արևիցն է 300,000,000,000 մղոն: Ուրեմն մէկ էլ կ'երևայ 4699 թ. Տտաւորների մեծ մասը բաղկացած է գազային կամ հե-ղուկ նիւթից և մինչև անգամ առանց գնդի: Արևին մօտիկ եղող մոլորակները աւելի կարծր են և որքան հեռանում են այնքան աւելի մեծ են: Մեր երկրագնդից Արուսեակը և Փայլածուն աւելի կարծր են, բայց փոքր են, իսկ ուրիշ մոլորակներից եր-կիրս աւելի փոքր է:

VI

Այսպէսով մեր երկրագունդը—մեր արեգակային համակար-գութեան մէջ կազմում է մի աննշան կէտ, և արեգակն ևս չնայելով իւր միլիոն ու կէս անգամ մեծ լինելովը մեր երկրագնդից, իւր ամբողջ համակարգութեամբը ևս կազմում է մի ամենա-չնչին կէտ տիեզերքի բազմաթիւ արեգակային համակարգու-թեանց մէջ: Հնարելով աւելի մեծ հեռագիտակներ ինչպէս ասա-ցինք, նկատեցին մեզ փոքր երևացող աստղերին որոնք մի մի արեգակներ են. դոցանից օրինակ Մեծ-Շնաստղը (սիրիւս): Այս աստղը փայլում է կապույտ գոյնով Հայկ համաստեղութեան աջ կողմը և երևում է մեզ, որ հեշտ կարելի է գտնել երկնակա-մարի վերայ Հոկտեմբերից մինչև Փետրուար կէս գիշերներից Ծ-ից

մինչև 12 ժամը (երկնակամարի հարաւ-արևել կողմ) նայելիս (հեռագիրտակով) այնպէս պայծառ լոյս է արձակում, որ ոչ թէ դժուար է նորան նայել, այլ աչքերին կարող է փնտսել, թէև մեզանից հեռու է գտնուում ինչպէս հաշուում են 1,275,715,000,000,000 մղոնից աւելի հեռաւորութեան վերայ: Գիտութիւնից յայտնի է, որ լոյսը մի վայրկեանի մէջ անցնում է 282000^մ մղոն, իսկ ձայնը 175 սաժէն, և այս հիման վերայ հաշուել են որ արեգակից մեզ լոյսը հասնում է 8 րոպէի մէջ: Իսկ ամենամօտ ուրիշ արեգակնային համակարգութեանց միջի աստղերից լոյսը մեզ հասնում է 17 տարուայ մէջ: Մինչև օրս գիտութեան շնորհիւ հեռագիրտակով տեսնուած են ամենահեռաւոր աստղերից, որոնց լոյսը հասնում է մեզ 130 տարում: Միմիայն Յարդգոդի վերայ 5000-ից աւելի աստղեր են հաշուում որոնք, այնպէս հեռու են միմեանցից—շատեր մինչև անգամ այնպէս-ինչպէս, Շնիկ աստղը մեզանից, բոլոր մեզ չեն երևում և եթէ երևում էլ են այն էլ ինչպէս մի կէտ:

Իսկ եթէ մարդս կարողանար բարձրանալ փորձի համար ամենամօտիկ աստղի վերայ և այնտեղից նայեր մեզ, մեր երկրագունդը, ինչպէս և մեր արևի շուրջը պտտուող մոլորակները իրանց արբանեակներով նրան անտեսանելի կը լինէին: Միմիայն մեր արեգակը կերևար, այն էլ այնպէս ինչպէս՝ մեզ երևացող աստղերից մինը:

Վերջին ժամանակները արդէն գիտնականները հասել են այն եզրակացութեան և գտել են որ ինչպէս մեր երկիրը և մոլորակները պտտում են արևի շուրջը, այդպէս էլ բոլոր երկնային մարմինները շարժւում են և ոչ մի իւր տեղում կանգնած չէ. այդպէս էլ ամբողջ տիեզերքը շարժողութեան մէջ է և ինչպէս ուրիշ արեգակնային-համակարգութիւնները, այնպէս էլ մեր տրեգակը իւր հետ առած բոլոր իւր շուրջը պտտուող մոլորակներին իրանց արբանեակներով և տտաւորներին պտտում է տիեզերային մեծ կենդրոն—արեգակի շուրջը 3,811,000.

տարուայ մէջ, որը կազմում է մեր արեգակային համակարգութեան մի շրջանը, արեգակի մի տարին:

Բացի դորանից մարդուս աչքերը այնքան տկար են, որ մինչև անգամ մեզ մօտիկ գտնուող մոլորակներից միմիայն մի քանիսին ենք տեսնում, իսկ միւսներին չենք էլ կարողանում տեսնել: Եթէ մեր աչքերը աւելի կատարելագործված լինէին—մի քանի հազար անգամ աւելի սրատես, այն ժամանակ այնքան անհամար միլիոնաւոր լուսատու մարմիններ կերևային այնտեղ, ինչտեղ որ այժմ ոչինչ չէ երևում և այնքան աւելի նոր հրաշքների ահագին քանակութիւն կ'այայտնուէր: Այսպէս ամենայն լուսատու երկնային մարմինները՝ ունեն իրանց գործունէութեան որոշեալ շարժումը, ընթացքը և ուղղութիւնը: Եւ ամենայն տիեզերային մարմին ունի իւր բնակիչը, որոնք իրանց կեդրոն—աղբիւրից ստանում են լոյս, կենդանութիւն, ոյժ և ուղղութիւն: Չնայելով այդ անհամար բազմութեան և նոցա ընթացքին, այդ բոլոր այնպէս է դասաւորուած, մինը միւսի հետ այնպէս զուգաւորուած, որ բոլորը իսկզբանէ յետ է ընթանալով յայտնի ուղղութեամբ, հասնում են իրանց նպատակին և վախճանական կէտին: Բոլորը գործում են ներդաշնակ, շարժւում են արագ, անդադար և անփոփոխ, միեւնոյն ժամանակ—մինը միւսի ընթացքը և շարժումը չխափանելով,—բնութեան ամենախիստ օրինքի տակ և ամենաճիշդ կարգապահութեամբ: Երկրային արաբաճներից ոչ ոք չի կարող չափել և հաշուել այդ բոլոր արեգակների և աշխարհների քանակութիւնը, հեռաւորութիւնը, մեծութիւնը, կապակցութիւնը, շարժողութիւնը և թէ երբ կը կորցնեն իրանց լոյսը և ոյժը և թէ երբ էր և կը լինի այդ բոլորի սկիզբը և վերջը: Միայն մի բան հաստատ կարելի է ասել, որ անհուն տիեզերքի մէջ—Արարչի իմաստուն կարգադրութեան տակ, մշտնջենաւորապէս թաղաւորում է անվերջ կենդանութիւն, զօրութիւն և շարժողութիւն, և ամեն բան տիեզերքի մէջ պատմում է Արարչի անչափ Մեծութիւնը, Նախախ-

նամութեան կենդանի ոյժը, բնութեան անբացատրելի խորհուրդը և երկրային արարածներին (մեզ մահկանացուներիս) իրանց սրբազան պարտաւորութիւնները դէպի փառահեղ ստեղծագործող Աստուածութիւնը:

Իսկ մահկանացու մարդը քննելով — անդադար ուսումնասիրելով աստղալից երկինքը և խոստովանելով իւր մտաց թուլութիւնը հասնելու, զարմանալի և հրաշալի ստեղծագործութեանց զաղտնիքներին, — հիացած փառաբանում է ստեղծագործող Արարչին և խոնարհում է իւր գլուխը, նորա անիմանալի և անբացատրելի տնօրէնութեան՝ անվերջ և անսկիզբ էութեան առաջ:

Ահա այն օրինակելի իմաստութեան ուսումն՝ որ աւանդում է տիեզերադրութիւնը և այն սրբազան բառառելի պատգամը, որ տալիս է մեզ մահկանացուներիս՝ փառահեղ և հրաշալի աստղալից երկինքը:

† Ր Ա Ֆ Ֆ Ի

Ապրիլի 24-ին: 1888 թ.

† ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆՅ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԱՍՆ

ՄԵՌԱԾ ԿԱՐԾԵՑՆԵԱԼՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Մարդկային կեանքին սպառնացող անակնկալ զիպուածներն և վտանգաւոր հիւանդութիւնները տեղիք են տուել մարդկանց ոչ թէ միմիայն իւրեանց անձը պահպանելու, այլ և դրել է նրանց վերայ պարտաւորութիւն ամեն հանգամանքներում միմեանց օգնելու: Եւ փորձով ևս յայտնի է, որ որքան մի ազգ աւելի քաղաքակրթուած է, այնքան նորա մէջ համերաշխաբար գործելու — միմեանց օգնելու զազափարը աւելի կատարելագործուած է, և այնքան էլ նոցա ամեն մէկի պատիւը յարգուած և իրաւունքը պաշտպանուած: Սորա համար համարելով ամեն մարդուն մեր սրտին մօտիկ, ոչ թէ միայն պիտի կարեկցութիւն ունենանք այն ամեն վտանգներից ազատելու նրանց, որոնցով սպառնում է նոցա կեանքը, այլ և տեղեկանալու այդպիսի ժամանակ գործադրած միջոցների և հնարքների մասին:

Որովհետեւ շատ անգամ մարդիկ կորչում են նորա համար, որ շրջապատողները չեն կամեցել կամ չեն գիտացել ի՞նչպէս օգնել նորանց, նամանաւանդ տգէտ ազգերի և ժողովրդի մէջ, որ տեղ առաջանում են մեծամեծ վնասներ — մեծ մասամբ կռուողատութեան ժամանակից մնացած նախապաշարմունքից և սխալ հասկացողութիւնից:

Այդպիսի զիպուածներիցն և վտանգաւոր հիւանդութիւններիցն է բժշկականութեան մէջ յայտնի լէտարգիական քունը (летар-

гический сонъ): Դա մի քնած դրութիւն է, որի մէջ ընկնում են մի ալլ հիւանդութեան տակ ընկած մարդիկ՝ ամբողջ շաբաթներ և ամիսներ շարունակ քնելով, որի հետեանքը շատ անգամ այն է լինում, որ այդպիսիները մեռած համարուելով թաղւում են կենդանի:

Այստեղ իբր ասպացոյց և թէ հետաքրքրութեան համար մէջ ենք բերում այն, որ հին Մարաց Զրադաշտի վարդապետութեամբ ժողովրդի մէջ այն կարծիքն էր արմատացել, որ իբր թէ մարդու մեռնելուց յետոյ, հոգին մոնում է մի ալլ կենդանու մէջ: Իսկ շատ ազգերի օրինակ՝ նոյն իսկ Ռուսաց հասարակ ժողովրդի մէջ տարածուած է այսպիսի մի սխալ հասկացողութիւն, որ իբր թէ չար հոգու ազդեցութեամբ մեռելները գիշերները դուրս են գալիս գերեզմաններից, և առաւօտեան կրկին մոնում են իրանց բնակարանները. *) օրինակ, ինչպէս «Волынъ» լրագիրը Ռուսաստանում 1888 թ. լեւտարգիական քնով թաղուածի հետեւալ դէպքն է պատմում: Կ.... քահանային իւր հեռաւոր անտառաբնակ ծխականներից մինը հրաւիրում է թաղելու իւր (գիւղացու) կնոջը, որը մեռել էր որդեծնութեան ժամանակ: Յուղարկաւորութիւնը կատարելուց յետոյ դադարը իջեցրին գերեզման: Հանգուցեալի երեխաները և բարեկամները շտապում են դէպի տուն, մնում են միայն գերեզմանափորները,

*) Այսպիսի մի տարօրինակ դէպք էլ պատահել սրանից մօտաւորապէս 30 տարի առաջ Ղաղախու գաւառի Ուզունթալա գիւղում: Մի նոր թաղած մարդու գերեզմանից միշտ ձայն է եղել լսում, գիւղացիներից շատերը վախից գիշերները երազի մէջ տեսնում են իբր ալլ հանգուցեալը կանչում է նրանց: Այդ բանից սարսափած մի քանի հոգի միմեանց ետեւից կարճ միջոցում մեռնում են, գիւղացիք դրա դէմ միակ միջոցը համարում են այն առաջին ճնջեցեալի գլուխը կտրելը, որը նրանք միաձայն վճռում են և հանգուցեալին գերեզմանից հանելով գլուխը կտրում են, որից իբր արիւն է սուսում և անմիջապէս աչրելով թաղում են կրկին:

որոնք լցնում են գերեզմանը. սառած կաւէ ծանր հողը աղմուկով դիպչելով դադաղի կափարչին, հանգուցեալին արթնացնում է, որը սկսում է բարձրաձայն օգնութեան կանչել: Վախեցած գերեզմանափորները, չը նայելով թշուառի պաղատանքին, աւելի են սկսում գերեզմանը հողով լցնել, որից յետոյ շտապով վազում են հանգուցեալի մարդու տունը, պատմում հաւաքուած ժողովրդին, թէ ի՛նչպէս չար հոգին մտել էր հանգուցեալի մէջ, ի՛նչպէս հանգուցեալը խնդրել էր դուրս հանել իրան գերեզմանից, խոստանալով բոլորին բնծայել իւր բոլոր ունեցածը, և ինչպէս նա վերջին անգամ հաւաչել էր երբ բոլորովին գերեզմանը ծածկել էին հողով: Այստեղ սխալեց իրարոնցում և վճռեցին ժամկոչին ուղարկելու քահանայի մօտ, բոլոր գիւղի կողմից խնդիրքով, խրեւո-ծակելու այդ դադաղը փայտեայ սրածայր ձողով, որպէս միակ միջոց արգելք դնելու նորա կարողութեանը գիշերները շրջելու և ժողովրդին անհանգստացնելու: Ապշած քահանան իսկոյն վազեց գերեզմանատուն, որտեղ ժողովուրդը խռնուած էր նոր գերեզմանի մօտ և հրամայեց փորել գերեզմանը այն յուսով, որ կարողանայ թշուառ զոհի կեանքը փրկելու, բաց արդէն ուշ էր:

Մի ուրիշ երկրում ևս մի ժամանակ պատահել է հետեւալ դէպքը: Մի աղքատ երեխային մի ձմեռւայ գիշեր ոչ ոք օթեան չէ տալիս, երեխան գնում է քնում պատի տակին. միւս առաւօտնրան դտնում են սառած: Մի քանի մարդիկ խղճալով, միմեանց մէջ փող են հաւաքում, առնում են մի դադաղ և նրա մէջ դնելով երեխայի դիակը տալիս են մղղսուն, որ տանի թաղի: Մղղսին դադաղը մի կողմ դնելով, սկսում ինքը գերեզմանը փորել: Այդ ժամանակ դադաղի երեսը բաց լինելով, հանգուցեալի վրայ ընկնում են արևի ճառագայթները, որոնցից տաքանում է երեխայի սառած մարմինը և երեխան վեր է կենում դադաղի մէջ նստում և քաղցած լինելով հաց խնդրում: Ապշած գերեզմանափորը բահը ձեռքից փայր գցելով, երեխային մի ձեռքում առնելով,

մահացեալ զըրութիւնը: Եղել են օրինակներ, թէ և շատ հա-
զիւ, որ մարդիկ 2—3 ամիս շարունակ առանց շնչառութեան,
անշարժ, համարեա մեռած լինելով, վերջը կենդանացել են.
բայց առհասարակ այդ մեռած կարծեցեալների մեծ մասը կենդա-
նանում է երեք օրից յետոյ: Սրա համար էլ Ռուսաստանում օրէն-
քով արգելուած է այդ ժամանակից վաղ մեռածներին թաղել:

Մեռած կարծեցեալներին, կենդանի թաղելուց ազատ պա-
հելու համար, եթէ դիակի փթումը չէ փակուած՝ չը պէտք է
շտապել թաղելու:

Հետեւեալ հիւանդութեամբ մեռածներին պէտք է զգուշա-
նալ և շուտ չը թաղել, — անշնչացածներին, շոքից խփածներին,
ցրտից սառածներին, ջրից խեղդուողներին, կաթուածքից մեռ-
նողներին, կայծակից հարուած ստացողներին, ածուխի հոտից
խեղդուողներին, խեղդամահ եղածներին, լուսնոտներին, յղու-
թեամբ — ծննդականութեամբ մեռածներին. որովհետեւ այդ
հիւանդութիւնների ժամանակ մեծ մասամբ վրայ է հասնում լե-
տարգիական քունն ասուած հիւանդութիւնը, և այդպիսի հիւանդ-
ները համարվում են մեռած կարծեցեալներ: Նոյնանման
մի հիւանդութեամբ տանջւում էր մեր հարեան Ռ-ը նա
ծառայում էր և շարունակում է այժմ ևս, գործակատարի պաշ-
տօնով Թիֆլիսում մի յայտնի վաճառական Գ... խանութում:
Այս Ռ-ին շատ անգամ պատահում էր, որ ամբողջ շաբաթ,
մինչև անգամ 15 օր քնում էր. նրա տանեցիք իմանում էին
որ Ռ-ին մի այդպիսի քուն գալիս էր, և որքան աշխատում
էին զարթեցնել չէր զգաստանում, մինչև որ ինքը չը զարթնէր:
Բայց Ռ-ի քնելու այս պատմութեան մէջ հետաքրքիրն այն
էր, որ, օրինակ եթէ 15 օր քնելուց յետոյ յանկարծ արթնա-
նում էր, տեսնում էր, որ արեգակը բարձրացել էր և ժամացոյ-
ցին նայելով ժամի 9-ն է կամ 10-ն է, շտապով սկսում էր շո-
րերը որոնել, որ շտապի խանութ և իրան ուշացած կարծելով
համարում էր, որ 6—7 ժամ աւելի է քնել: Այժմ ահա 6—7

տարի է, որ Ռ-ը այլ ևս այդքան երկար չի քնում և բոլո-
րովին առողջացել է, միմիայն ականջների ետեւից արիւն առնե-
լով, որը նա ամեն տարի շարունակում է գարնան սկզբին:

Պատահել են դէպքեր, որ չէ թէ մինչև 15 օր, այլ
թէ երեք ամսից յետոյ էլ եղել են այդ քնից արթնացողներ:

Այս վերոգրեալներից յայտնի երևում է, թէ որքան կարեկ-
ցութիւն և խնամք է հարկաւոր ունենալ այդպիսի հանգա-
մանքներում, և որքան հաճելի և անհրաժեշտ է, մեր մէջ ևս
առանց բացառութեան և գիւղերում ունենալու այնպիսի տեղեր,
ինչպէս ուրիշ երկիրներում — քնարաններ — գերեզմաններին կից,
որտեղ կարելի լինէր այդպիսի կարծեցեալ մեռելներին պահել
մինչև նրանց փթելը և այսպիսով ունենալ զգուշութիւն, որ-
պէս զի լետարգիական քնով-քնածները մեռած չը համարուին և
և գերեզմանի մէջ տանջուելով կենդանի չը թաղուին:

Վերջացնելով այս համառօտ տեսութիւնը միմիայն մեռած
կարծեցեալների մասին, մէջ ենք բերում. ուշադնացներին
կամ անսպասելի կերպիւ մարդոց վրայ հասնող վտանգներից
փրկելու և ազատելու միջոցները:

ՈՒՇԱԹԱՓ ՄԵՌՆՈՂՆԵՐԻՆ ՕԳՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՅՆԵՐ

Ամենից առաջ պէտք է իմանալ ուշաթափ-մահուան պատ-
ճառը. զրա համար առանց շրջապատողների կարծիքներին եւ-
թարկուելու պէտք է սառնասիրտ և հանգիստ լինել:
Որովհետեւ պատահում է որ ուշաթափ մահը ոչնչով չի բացա-
ւորւում, այդ դէպքում պէտք է — կարգին զննել ողջ մարմինը —
քննել, որոնել գլխի վրայ պակասութիւններ, բերանում կամ
կոկորդում չը կա՞ր արդեօք մի որ և է այլ մարմին, առարկայ
կամ որ և է բծեր, հոտ, որոնք թունաւորելու յատկութիւն
ունին. նայել հանդերձը, բնակարանը որտեղ պատահեցաւ մահը
և այլն և այլն: Դրա հետ միասին, առանց բոլոր կորցնելու,

ուշաթափ մեռնողին զննելիս աշխատում են ուշքի բերել սովորական հանրածանօթ միջոցներով, որոնք հետեւեալներն են.

1) Շորերը թուլացնել, կոճակները յեղանել, բանալ վիզը և կուրծքը, թուլացնել զօտին և աչն ամենը, որով ամրապնդած է ստամոքսի կամ աչլ մարմնի մասը. մեռնողի դէմքը քամին և դէպի լուսամուտը դարձնել կամ դուռը, որը անպատճառ պէտք է բանալ, թէկուզ ժամանակը ցրտային էլ լինի:

2) Պէտք է վերականգնեցնել բնական շնչառութիւնը, մեռածին կողքի վրայ պէտք է դնել գլուխը պահպանել բարձր բռնելով, փետրամաղով զրգուել քթի ներքնամաշկը կամ յարդի ձողով 10 անգամ և մէկը միւսից շուտ-շուտ սրսկել ցուրտ ջրով դէմքը և կուրծքը, իւրաքանչիւր անգամ ցամքացնելով ջուրը:

3) Օգնել արեան շրջառութեան վերականգնելուն, ձեռքերով ողջ մարմինը հարելով և անդամները միմեանցից հեռացնելով:

Եթէ այսպիսով չ'յաջողուեցաւ զտնել և հեռացնել մահուան պատճառը, բաց չիշելով որ կենդանացնելը կարելի է և սրտի կատարեալ կանգնած ժամանակը, պէտք է գործադրել կենդանացուցիչ բոլոր միջոցները, որոնցից գլխաւոր և ամենակարեւորն է:

Արուեստական շնչառութիւնը, որը գործադրւում է զանազան կերպիւ, մեռածին պառկացնում են դէմքը դէպի յատակը դարձրած. նրա կրծքի տակը դարսում են իրան շորերը ծալած, յետոյ հանդարտ կերպով դարձնում են նրան կողքի և մէջքի վրայ (ներշնչումն), իսկ յետոյ արագապէս նորից դարձնում են դէմքով դէպի յատակը (արտաշնչումն): Այդպէս կրկնում են 15—20 անգամ մի րոպէում և իւրաքանչիւր անգամ, երբ դէմքը ուղղած է ցած, կարելի է և մէջքը թեթեւ ճնշել, կողքածիւղերի վերջին ծայրերից դէպի գլխի ուղղութեամբ օգնելով օդի դուրս քշուելուն (Մարշալ-Գալլ):

Ըստ Սիլվէրստի, մեռածի լեզուն հանելուց և ներքին ծնուտի վրայ պնդացնելուց յետոյ, նրան դնում են մէջքի վրայ թեք, հարթութեան վրայ, օրինակ սեղանի վրայ, որի մի կողմի

նուրբերի տակ դարսած են աթոռներ, յետոյ մէկը կանդնում է մեռածի գլխի կողմը, բռնում է երկու ձեռքի արմունկներից բարձր և հաւասարաչափ բարձրացնում է նրանց. արմունկները հասցնում է քունքերին և քաշում է դէպ ինքը: Նրանից յետոյ արմունկները միկնոցն ուղղութեամբ տանւում են դէպի կրծքի կողմերը և պինդ սեղմում են կրծքի վանդակին (արտաշնչումն): Արտաշնչմանը օգնում է և փորին ճնշելը ձեռքերով և ծռած ծընկների դէպի փորը թեքելը, իսկ ներշնչմանը—նուրբերի ուղղելը: Pacini այս միջոցը դտնում է օգտաւէտ միայն մկանունքների դիսկնանալու ժամանակը և առաջարկում է այլ միջոց. քանի որ դիակները, երբ նրանց ձեռքերից ու նուրբերից տանում բերում են, առաջացնում է խիստ ներշնչումն, իսկ սեղանի վրայ դնելիս արտաշնչումն, ապա պէտք է մեռածին բռնել կռան տակերից փոքր բարձր և քաշել դէպ ինքն (ներշնչումն), իսկ յետոյ յետ տանել (արտաշնչումն): Եթէ այդ միջոցին չի լսւում կոկորդի միջով սահող օդի խռմիւղը, ապա լեզուն դուրս հանելով, թեթեւ ճնշում են մատներով վահանաձև դռնակի ներքևի անկիւնների հանդէպ, ըստ որում (epiglottis) իրաւ բարձրանում է: Երբ յայտնւում են կեանքի առաջին նշոյները, դեռ չը պէտք է թողնել արուեստական շնչառութիւնը և պէտք է չիշել այստեղ, որ վերակենդանութիւնը հետեւեալ կերպով է լինում. նախ յայտնւում է սրտի զարկը, յետոյ շնչառութիւնը, զգացութիւնը և վերջապէս իմացականութիւնը:

Յուրա ջուր.—Եթէ կարելի սառուցով գործ դնել: Արսկում են դէմքը և կուրծքը առանձին ուշադրութեամբ, որ և է սրսկիչով, կամ ուժեղ կերպով թափելով ջուրը անօթից, որից յետոյ մորթին ցամաքեցնում են ցամքիչով և լաւ հարում են, որպէս զի նորից սրսկելիս մորթին ցամաք լինի: Յուրա ջրով լուանում են գլուխը, կուրծքը և մէջքը:

Արիւնառութիւն.—Ընդհանրապէս ներկայումս գործադրւում է միայն լիարիւն մարդկանց, որոնց մահուան պատ-

ՍՏՈՅԳԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Նեարդային համակարգութեան կատարեալ անդգայութիւն ցնցման ամեն մի դէպքում, (մինչև անգամ ամենախիստ ելեքտրական ցնցումը ոչինչ փոփոխութիւն չի յառաջացնում *реакция*): Շնչառութեան բացակայութիւն.—մոմի բոցը և բերանի մօտի աղուամաղը չեն տատանւում, հայելու սառն ապակին բերանի մօտ չի զոլորչացնում: Սիրտը անշարժ է (նաև ստէրօսկոպ զործիքի տակ). բաժակով կամ ափսէջով կրծքին դրած ջուրը չի տատանւում: Մկանունները—նամանականդ զիւրաթեք տեղերը, 2—3 ժամից յետոյ փետանում են և 12—24 ժամից յետոյ նորից թոյլանում-կակղանում: Մեռնելուց 3 ժամից յետոյ, մկանունները ելեքտրական մեքենայի (ընդհատուող) ազդեցութեամբ այլ ևս փոփոխութիւն չեն առաջացնում: Աչքերը անշարժ են, անտեսք, բերրը առանց վեր ու վար կամ կողմերը ուղղած: Մածկուած կոպերի տակի եղջիւրաթաղանթը պղտոր է լինում (*мутьная*) կամ կարծես (բաց կոպերի ժամանակ) թոզոտ լինեն ցամաք և ճմլկած. յետոյ աչքահիւթը երբեմն կնճռոտ է, մատը ղնելուց տեղը փոս է մնում, երբեմն ինքն իրան է փոս ընկնում և հարթանում: Բիբը չի նեղանում լոյսից և կալաբարից, չի լացնանում մթնից և ատրօպինից: Աչքապտղի խնձորը դիակի (Լարմէի ցուցմունքից), երբ ղիակացումը դեռ նոր է արտայայտուում, կամ անցնում է արդէն և երբ լուծուելու երեւոյթները նոր են յայտնւում, պտղի եզրին նկատուում է սևագոյն պոչոյ, սկզբում թոյլ ներկած, բայց սակաւ առ սակաւ աւելի սևանում է: Այդ կէտը ու լացն, երբեմն եռանկիւնի նոսր զծաւուն պոչոր սկզբում երեւում է աչքապտղի արտաքին կողմի վրայ, իսկ յետոյ երեւում է այլ և աչքի ներքին արտևանունքի տակից մօտ: Աչքի յատակի անօթներում արեան շերտը կարուում է զազերից դատարկ միջանցքներով: Վառած մոմը չի առաջացնում բոցի երեք կերպ ցոլացում-

ների ոչ մինը (աչքահիւթից, բիւրեղից, առաջևի և յետևի մակերեւոյթներից): Մալած մատները, ձեռքերը և ականջը չեն թափանցեցնում բոլորովին, թափանցառանցքներում յետևից մօտեցրած մոմից: Մարմնի որ և է մասը կապելիս պարանով (ըստ Դրուէի), կամ մատները և ականջի ստորին զրղջուկը թելով (ըստ Մագնուսի) կապուածից ցած՝ ոչ մի փոփոխութիւն չի երեւացնում թէ զոյնով և թէ ծաւալով, մինչև իսկ 10 ժամերի ընթացքում (այն ինչ կենդանութեան ժամանակ ուռչում է, կարմրում և կապտում: Թեյի տեղը մնում է լրջացած): Ելեքտրականութիւնը մահից 3 ժամ յետոյ փոփոխութիւն չի առաջացնում, այն ինչ կեղծամահին յայտնւում է:

Մորթին այրելիս, փամփուշտ է առաջացնում, բայց առանց փոփոխման, առանց կարմիր և նրամօտ բորբոքուող սպիի: Մոմի բոցը փամփուշտ է առաջացնում միացն ոչ ջրոտ, այլ բոլորշոտ, որ իսկոյն տրաքւում են, սպիտակ յատակով, այլ ոչ ցից սպընզացած և կարմիր յատակով: Լաւ չղկած պողպատի ասեղը, մկանունքը խրելիս, օրինակ ուսը, կողքը և մի օր ու գիշեր մնալուց յետոյ դարձեալ պսպղուն է մնում, այն ինչ կենդանի մկանունքի մէջ մի քանի ժամում թթւում և կորցնում է փայլը: Կորած ներքին անօթներից, զարկերակից, և այլ երակներից արիւն չի դուրս գալիս: Մարմնի ջերմութիւնը 35.20° պակաս է (ըստ Դիվերթէի) 27°: Իսկ եթէ բարձր է, ապա մահը կասկածաւոր է:

Բայց չը պէտք է մոռանալ, որ մահուան իսկ լինելը որոշելու համար ջերմութիւնը պէտք է չափել (*perrectum*): Յայտնի են մի քանի հարբեցողների կենդանանալու դէպքեր 35.20°-ի (ըստ Բէյլինկէի) և 24.4° (ըստ Շէտրիւկի, *in recto*):

Մահուան անկասկած և ճշգրիտ նշանները սրանք են. նոր սկսուող լուծումը, դիահոտը, ուռած երակները (փայտագոյն շերտերը կանաչաձև կամ կապտաձև). դիակի կապտագորշագոյն պոչոտերը մարմնի այն մասերի մօտ՝ որոնց վրայ պառկած է դիակը, բերանից, քթից դուրս եկող ղեղնաջուրը, փորի ուռուցը:

ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Էդիսոնն ամերիկեցին ներկայ ժամանակիս ամենա-
առաջին հնարագետներից մէկն է, ունի մօտ 70 տեսակ
զանազան գիւտեր: Վերջին ժամանակներում ևս հնարել է
մի գործիք՝ որի օգնութեամբ հարիւր մղոն հեռու զանազան առար-
կաները կարելի է տեսնել: Էդիսոնը մտադիր է իւր գիւտերի այս
հրաշալիքը պատրաստել մինչև եկող 1892 թ. Նիւ-Եօրկում
կայանելիք համաշխարհային ցուցահանդէսին:

Լօնդօնում մի փաստաբան 5000 ր. է կտակել զժանոց
շինելու համար, հետեւեալ խօսքերով. «Այդ գումարը իմ հայրենի
քաղաքս կը ստանայ զժանոց շինելու համար, որովհետեւ ես այդ
գումարը վաստակել եմ գծերից, որոնց պէտք է հօ՛ մի բանով
երախտահատոց լինեմ»:

Ղազար Կիրշի կարծիքով, եթէ մարդը 10 տարով մեծ է
կնոջից և վերջինը աւելի հասակն առած է (22—26
տարում), ծնում են աւելի աղերք (արու). այդպէս էլ լինում է,
եթէ կինն էլ հասակով մեծ է մարդուց 6—10 տարով: Եթէ
երկուսը միասին մի հասակի են՝ ծնում են աւելի աղջիկներ (էդ):

Միաթ գիւղում 1889 թուին յունիսի 27-ին պատահեց
հետեւեալ ցաւալի դէպքը: Մէկ մարդ ճանապարհից բեղարած,
մտել էր այգին որ հանգստանայ. նա պառկում է կանաչ խո-
տերի վրայ և քնում: Քնած միջոցին մի ահագին բաւականին

հաստ և մոխրագոյն օձ մտնում է այդ ողորմելու բերանը:
Մարդն արթնանում է և սկսում է բերանից դուրս քաշել
օձը, բայց ոչ մի կերպ չէ կարողանում: Օձը իւր պոչը փա-
թաթում է մարդու ձեռքին: Մարդը չէ կարողանում ձայն
ծալտուն հանել, որովհետեւ ահագին օձը հազիւ տեղաւորուել էր
մարդու կոկորդի մէջ: Խեղճն այդ դրութեան մէջ դուրս է վա-
զում դէպի խանութները, որպէս զի մարդիկ տեսնեն և օգնեն:
Պիղաղայիները տեսնելով այդ սարսափում են և օգնութեան
հասնում, նրանք բռնում օձի պոչից որ դուրս քաշեն, բայց չէ
լինում: Բերանում թոկ են կապում օձի մէջքից, քաշում են,
բայց թոկը կտրւում է և օձին ոչինչ չէ լինում: Մարդն ընկ-
նում է և չարաչար տանջուելով մեռնում, որից յետոյ անմիջա-
պէս սկսում է ուռչել և սևանալ: Նս հասաց, ասում է
«Նոր-Պարս»-ի թղթակիցը, այն ժամանակ, երբ մարդն արդէն
մեռել էր: Օձը իւր պոչը մարդու ձեռքին ամուր փաթաթած
ունէր: Սրով կտրեցին օձը մէջից, կէսը մնաց կոկորդում գուցէ
և կրծքում, իսկ կէսը երկու ժամից աւելի շարժւում էր, բայց
չիմացուեցաւ, թէ ո՛վ էր կամ ո՛րտեղացի էր խեղճ մարդը:

Թէև մարդու բերանը օձ մտնելու դէպքեր շատ չեն պա-
տահում Անդրկովկասում, բայց և այնպէս պատահել են այդպիսի
դէպքեր և, Тифлис. Лист-ի ասելով, չիշեալ միջոցը միշտ
օգուտ է բերած: Հարկաւոր է վեր առնել ռուսական հասարակ
ծխախոտ (մախորկա) և եռացող ջրի մէջ թուրմ պատրաստել
(նաստոցիայ) և ածել օձ մտած բերանը. կարճ միջոցում օձը
սատկում է և կամ այնքան թուլանում է որ առանց ոյ և է
ցաւ պատճառելու կարելի է օձը դուրս քաշել:

Մեր ծանօթներից ևս մի մարդ հաւատացնում է, որ եթէ
օձի պոչը դադէին կրակով, կամ թէ եռացրած կաթի մէջ
կոխէին՝ իսկոյն օձը ինքն իրեն դուրս կը գար բերանից:

Զանազան առարկաների շարժման համեմատաբար արագութիւնը: Կրիան մի վայրկեանում անցնում է 0,00015 մետր տարածութիւն, մարդու քայլը 425 մետր, դանդաղ քայլը 2,95 մ. սրնթաց գետը 4 մ. օդապարիկը խաղաղ եղանակին 6,4, ձեպագնացը 7,1, ճանճը 7,6, մ. սրնթաց շողենաւը 8,5 մ. վերսիպեղը 9,7 մ., հովասուն քամին 10 մ. սամուսը 11,5 մ. սառցի վերայ սահնակով սահողը 11,5 մ. լեռնային ուղիւր 14,3 մ. երկար ձեպագնացը 16,7 մ. ովկիանոսի ալիքը 218 մ. պօստային աղաւնին 27 մ. փութորիկ 45 մ. ծիծեռնակ 67 մ. ամենագօրեղ մրրիկ — ցիկլոնը 116, մ. ձայնը օդի մէջ 337 մ. երկրի միջօրէական կէտը 563 մ. թնդանոթի ռումբը 500 մ.:

Մի վայրկեանում լուսին անցնում է 1 կիլոմետր, արեւը 7,6 կ., սիրիուսը 15,4 կ., երկիրը 29,5 կ., ընկնող աստղը 40 կ., ալեկոծութիւն արեւի տակ 402 կ., անդրովկիանական հեռագրական հոսանքը 4000 կ., հեռագր. հոսանքը 11,69 կ., ելեքտրական հոսանքը 36000, էլեկտրական անօթի հոսանքը 1,7 միլիմետր հաստութեամբ պղնձէ թելով, մի ընդունում անցնում է 463500 կիլոմետր:

Յայտնի Զիւլին քառասուն օր Լօնդօնում ծով պահելուց յետոյ, պատրաստուում է եղել Նիւ-Յօրկում ևս 50 օր ծով պահելու:

Աշխարհիս երեսին ամենից աւելի խօսում են չինարէն մօտ 400,000,000 հոգի, յետոյ խօսում են հնդկերէն 100,000,000 հոգուց աւելի, յետոյ անգլիերէն մօտ 100,000,000, գերմաներէն 65 միլ., սպանիերէն 50 միլիօն, ռուսերէն և ֆրանսերէն, 45 միլ., իտալիերէն 27 միլ. և պորտուգալերէն 5 միլիոն:

ԿԱՐԻՆՈՒՀԻ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՑՈՒՑԱԿ

անձանց յորոց ընտրեսցին ուսուցիչք և ուսուցչուհիք վասն
հիկեղեցական-ծխական ուսումնարանաց հայոց

ԴԱՍԱԿԱՐԳՔ ՈՒՍՈՒՑԶԱՅ ԵՒ ՈՒՍՈՒՑԶՈՒՀԵԱՅ

- Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳ. Աւարտեալք ի Բարձրագոյն ուսումնարանս:
- Բ. " Աւարտեալք ի մասնագիտական բաժնի Հոգևոր
ձեմարանի Ս. Էջմիածնի:
- Գ. " Աւարտեալք ի Թեմական Հոգևոր Դպրոցս Հայոց:
- Դ. " Ուսեալք ի Հոգևոր Դպրոցս Հայոց և ընկալեալք
զվկալական ուսուցչութեան Սրբունի Դպրոցաց:
- Ե. " Ուսեալք Սրբունի Դպրոցս և ընկալեալք զվկա-
լական ուսուցչութեան Սրբունի Դպրոցաց:
- Զ. " Արտօնեալք ի Վեհափառ Հայրապետէ:
- Է. " Ընկալեալք զվկալական Զայնադրութեան:
- Ը. " Ուսեալք թրխորդական Հոգևոր ուսումնարանս
Հայոց:
- Թ. " Ուսեալք ի Հոգևոր Թրխորդական ուսումնարանս
Հայոց և աւարտեալք ի Միջնակարգ Դպրոցս Պե-
տութեան:
- Ժ. " Աւարտեալք ի Միջնակարգ Թրխորդական Դպրոցս
Պետութեան:
- ԺԱ. " Ընկալեալք զվկալական Զեռագործութեան:

Ի սմին ցուցակագրեալ անձանց թույլա-
տրեմք վարել զպաշտօնս ուսուցչութեան
ի հիկեղեցական—ծխական ուսումնարանս
Հայոց:

Ի 22 Մայիս 1890 թ.
Ի Ս. Էջմիածին:

Ի ՎԵՐԱՅ ԻՍԿԱԿԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐԵԱԼ Է

ՄԱԿԱՐ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ

ՑՈՒՑԱԿ ԸՍՏ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԻԶՔ ԵՒ ՈՒՍՈՒՑԶՈՒՀԻՔ

Արքարեան Ոսկան, է. Աբուլեան Գալուստ, գ. Աբուլեան
Յովսէփ, գ. Աբրահամեան Անդրէաս, գ. Աբրահամեան Խա-
չատուր, գ. Աբրահամեան Յարութիւն, գ. Աղաբեան Արշակ, գ.
Աղամանեան Բաղարատ, Է. Աղամեան Աղամ գ. Աղատեան Մարտիրոս
գ. Աղատեան Սահակ գ. Աթաբէգեան Մկրտիչ գ. Աթոյեան Աւագ Է-
Ահարօնեան Գէորգ բ. Աղաբալեան Սեդրակ գ. Աղանեան Գիւտ քհ.
գ. Աղաջանեան Սարգիս Ա. քհ. գ. Աղբալեան Աւետիս գ. Աբե-
ղեան Մանուկ բ. Ամիրխանեան Յովսէփէս գ. Ամիրաղեան Բաղա-
րատ գ. Ամիրաղեան Յովսէփ քհ. գ. Ալվաղեան Գաբրիէլ Է. Ալվա-
ղեան Յարութիւն գ. Ապրեղեան Երուանդ գ. Առաքեղեան (Յարու-
թիւնեան) Կարապետ Է. Առաքեղեան Կարապետ Է. Առաքեղեան Միր-
զաջան գ. Ասլանեան Բաղարատ գ. Ասկարեան Վահան գ. Ատմա-
րեան Խորէն Է. Ատուռածատրեան Կարապետ գ. Ատուռածատրեան
Հայրապետ Է. Ատուռածատրեան Սարգիս գ. Ատուլմեան Թադէոս գ.
Արարաջեան Մկրտիչ գ. Արարաջեան Յարութիւն Է. Արշակունի Ար-

չակ է. Արարատեան Յովսէփի ե. Արղութեան Յովսէփի (իշխան) գ. Աւագեան Գալուստ զպիր է. Աղամեան Յովհաննէս ե. Ամիրեան Գէորգ գ. Ամիրխանեան Յովհաննէս քհ. է. Արաղեան Արշակ ե. Աբրահամեան Ստեփան ե. Աղլիզեան Յովհաննէս գ. Ախոյեան Գէորգ քհ. է. Ահարոնեան Նիկողայոս գ. Արարաջեան Յովհաննէս ե. Արշակունի Աղաբէկ » Արաբաջեան Նսիթեր թ. Արաբաջեան Շուշանիկ ը. Աւարեան Աննա ժա. Աբրահամեան Սրբուհի ը. Աղամեան Նւգինէ ժ. Աթոյեան Կատարինէ ժա. Ալիբէզեան Նղիսարէթ ժ. Ալիբէզեան Մարիամ ժ. Ահարոնեան Սրբուհի ժա. Աղաջանեան Նրանուհի ը. Աղաջանեան Նրամէ ը. Աղաջանեան Մարիամ թ. Աղսախալեան Զարուհի ժ. Ալվազեան Աննա ը. Ալվազեան Մարիամ ժա. Անանեան Նունէ ը. Անտոնեան Մանիա ը. Առաքելեան Մատիլդա ը. Ասլամաղեան Մարիամ ժ. Աստաբաթեան Անուշ ժա. Աստուածատրեան Աշխէն ը. Աստուածատրեան Մարիամ ը. Արարատեան Նունէ ը. Արեւատեան Հռիփսիմէ թ. Արէշեան Գարիա ժ. Արեշեան Թագուհի ը. Արէշեան Մարիամ ժա. Արէշեան Շողակաթ թ. Աւետիսեան Վարդանուշ ը. Աքոյեան Նունէ ը.

Բաբայեան Մովսէս ե. Բաբայեան Սիմէօն է. Բաբայեան Մեսրոպ քհ. գ. Բաղրատունի Արսէն քհ. գ. Բաղդասարեան Աղէքսանդր քհ. գ. Բաղդասարեան Գրիգոր ե. Բաղդասարեան Աղէքսանդր (Յարութիւն) է. Բաղչինեան Աղէքսանդր գ. Բաղրամեան Գրիգոր ե. Բաղրեան Գրիգոր գ. Բալբուրդեան Սրապիոն զպիր է. Բատիկեան Գէորգ գ. Բարսեղեան Խորէն Ա. քհ. գ. Բունիաթեան Առաքել բ. Բրդեան Արշակ է. Բալայեան Արսէն բ. Բաղդասարեան Մուրատ է. Բենեան Մազդադինէ ժ. Բաբայեան Կատարինէ ժ. Բաղդասարեան Հռիփսիմէ ը. Բաղչեան Մարիամ ը. Բէնքլեան Սաթինիկ թ. Բոտանճեան Մազթադինէ ը. Բուզդանեան Նունէ ը. Բունիաթեան Կատարինէ ժ. Բունիաթեան Վարդուհի թ.:

Գաբրիէլեան Թադէոս գ. Գաբրիէլեան Ստեփանոս գ. Գալստեան Աստուածատուր գ. Գալստեան Արամ գ. Գալստեան Յովհաննէս գ. Գալֆէճեան Մկրտիչ քհ. գ. Գասպարեան Յովհաննէս գ. Գասպարեան Ստեփանոս գ. Գափամանեան Նղիշէ քհ. գ. Գէորգեան Թադէոս գ. Գէօնջեան Ննովք բ. Գիւմսրեան Հալկ գ. Գիւլումեան Մեսրոպ քհ. գ. Գրիգորեան Կարապետ ե. Գրիգորեան Նիկողայոս Ա. Գուլաբեան Յովհաննէս է. Գաբրիէլեան Թադէոս գ. Գեղամեան Ա.

Վահիա գ. Գալստեան Յովհաննէս գ. Գիւլումեան Զարուհի ը. Գօլօշեան Գարիա ժ. Գիւլնազարեան Տիրուհի ժ.:

Դաւաբեան Աստուածատուր բ. Դանդուբեան Ննովք ե. Դաւթեան Աւետիս ե. Դաւթեան Վահան գ. Դէմուբեան Արշակ զպիր. գ. Դիւանեան Խաչատուր գ. Դիւանեան Գէորգ գ. Դանադեօղեան Մեկքոն գ. Դադաշեան Մարիանէ ժ. Դաւթեան Նղիսարէթ ժ. Դէդուկեան Մարիամ ը. Դուլվէթեան Աննա ը. Դօլվաթեան Նղիսարէթ ժ.:

Եարալեան Գրիգոր գ. Երզնկեան Նղիշէ գ. Երիցեան Ղուկաս քհ. գ. Երնջակեան Աղէքսանդր գ. Եաղուբեան Բաղարատ գ.:

Զարդեղեան Բաղդասար սարկաւազ գ. Զադունեան Միքայէլ ե. Զալինեան Զաքարիա է. Զարդարեան Վաղարշակ գ. Զոհրաբեան Նղիա բ. Զախարբէզեան Արշակ ե. Զատիկեան Յովհաննէս գ. Զաւարեան Բարսեղ ե. Զադունեան Մարիամ ժ. Զոհրաբեան Սրբուհի ժ. Զոհրաբեան Վառվառէ ժ. Զոհրաբեան Վառվառէ ը.:

Թադէոսեան Քրիստափոր ե. Թադախճեան Յարութիւն ե. Թա. ռումեան Գրիգոր գ. Թաքիանեան Աղէքսանդր ե. Թեմուրաղեան Աշոտ քհ. գ. Թորոսեան Յովհաննէս գ. Թումանեան Գալուստ ե. Թումանեան Մովսէս գ. Թամբեան Գրիգոր գ. Թադէոսեան Վարդուհի թ. Թադլէրեան Գալիանէ ը. Թալիրեան Նղիսարէթ ժա. Թալիրեան Նունէ ը. Թարխանեան Սրբուհի ժ. Թումանեան Մարիամ ժ.:

Ժամակոչեան Մանուկ է. Ժամակոչեան Վաղարշակ գ.

Իլիազեան Առաքել զպիր ե. Իշխանեան Զաւատ գ. Իսահակեան Գէորգ գ. Իսահակեան Իսահակ քհ. գ. Իսաուֆեան Յովհաննէս գ. Իսահակեան Մարգարիտ ժա.

Լալարեան Աղէքսանդր գ. Լաղարեան Նրուանդ գ. Լաղարեան Սարրա թ. Լաղարեան Վառվառէ ը. Լիսիցեան-Ախաչեան Կատարինէ ժ. Լորիս-Մեկիքեան Աննա ժ.:

Խաժակեան Գարեգին գ. Խալաթեան Գրիգոր գ. Խախանեան Սահակ քհ. գ. Խան—Աղեան Սարգիս բ. Խանդաղեան Խորէն քհ. գ. Խաչատրեան Գեղամ ե. Խաչատրեան Սամսոն է. Խաչումեան Յովհաննէս բ. Խարմանեան Գէորգ գ. Խերողինեան Յակովբ գ. Խիթա-

րեան Գրիգոր Գ. Խօջամիրեան Յակովբ Գ. Խօջայէնիաթեան Գրիգոր քհ. Գ. Խաչատրեան Գարեգին քհ. է. Խուբլարեան Մինաս և. Խազէղեան Տիրուհի Ժ. Խան-Անուշեան Մաքրունի Ը. Խաչատրեան Սոփիա Ժա: Խարաղեան Աննա Ը. Խիթանեան Անաստասիա Ժ. Խիթարեան Վառվառէ Ժ. Խուղաղեան Գալիանէ Թ. Խուղաղեան Նունէ Ժ. Խօջամիրեան Սրբունի Ը. Խօջայեան Հեղինէ Ժ.:

Կանայեան Սմբատ Գ. Կանցեան Մերուի քհ. է. Կարապետեան Արշակ Գ. Կուղանեան Գէորգ և. Կուսիկեան Յովնանէս Գ. Կիւրեղեան Գրիգոր և. Կարծիկեան Վառվառէ Ժ. Կրասիլնիկեան Ոսկի Ժ.

Հախնաղարեան Մարտիրոս Բ. Համադասպեան Գրիգոր է. Համբարձումեան Ներսէս քհ. Գ. Համբարձումեան Վաղարշակ Գ. Հովուեան Պօղոս (Պետրոս) Բ. Հալաճեան Մելքիսեղէի է. Հալապեան Պօղոս ա. Համբարձումեան Համբարձում Գալի Բ. Հովուեան Սիմէօն Բ. Համասիւրեան Պօղոս և. Հասան-Ջալալեան Պօղոս և. Հէջուբեան Արուսեակ Ը.

Ղաղաղեան Աբրահամ քհ. Գ. Ղաղարեան Երուանդ Գ. Ղաղարեան Մկրտիչ Բ. Ղաղարոսեան Մկրտիչ Գ. Ղամարեան Խաչատուր Գ. Ղարապետեան Յարութիւն Գ. Ղարաջեան Գէորգ Գ. Ղորղանեան Խորէն քհ. Գ. Ղուկիքիսապեան Գաբրիէլ Գ. Ղուկիքիսապեան Սարգիս Բ. Ղուկասեան Հալրապետ Գ. Ղաղարեան Կոստանդին և. Ղլղճեան Սիմէօն Գ. Ղաղարեան Ֆլօրէնցիա Ժ. Ղալումեան Նունէ Ը. Ղալթմաղեան Շուշան Ժ. Ղոնեան Կատարինէ Ը. Ղուբալեան Մարիամ Ը. Ղուկիջանեան Վառվառէ Ը.

Ճաղարբէղեան Յակովբ Գ. Ճաճիկեան Մելքոն Գ. Ճգնաւորեան Լևոն և. Ճուղուրեան Յարութիւն Գ.

Մաթինեան Հմայեակ Գ. Մալխասեան Կարապետ Գ. Մալխասեան Յովնանէս Գ. Մալխասեան Ստեփան ա. Մամեան Ստեփանոս Գ. Մամիկոնեան Վահան քհ. է. Մանասեան Գէորգ Գ. Մանուշարեան Արշակ Գ. Մանուշարեան Նիկողայոս Գ. Մառանկողեան Խաչատուր և. Մառանեան Սեդրակ Գ. Մատթէոսեան Բագարատ Գ. Մատինեան Արտաշէս Գ. Մատինեան Գրիգորիս քահանայ Գ. Մարաղեան Յ. Գ. Մարգարեան Մարտիրոս և. Մարգարեան Մինաս Գ. Մարջանեան Աղէքսանդր և. Մարտիրոսեան Յովնանէս քահանայ Գ. Մելեան Յով-

սէփ աւագ քահանայ Գ. Մելիք Բագարատեան Անդրէաս Գ. Մելիք-Գէորգեան Գէորգ Գալի Գ. Մելիք-Թանդեան Նիկողայոս Բ. Մելիքեան Բաղդասար Գ. Մելիքեան Ներսէս Գ. Մէլիք-Շահնաղարեան Սողոմոն Բ. Մելիք-Փարսաղանեան Եսալի և. Մելքումեան Պետրոս և. Մենարեան Մենար և. Մենարեան Յարութիւն Գ. Մենարեան Սմբատ Գ. Մինասեան Արշակ Գ. Միրաղեան Գեղէօն և. Միրաքեան Անդրէաս և. Միրիմանեան Կոստանդին Գ. Միքայէլեան Գէորգ Գ. Միքայէլեան Գրիստափոր և. Միսիթարեան Արշալույս Գ. Մկրտումեան Գէորգ քահանայ Գ. Մնացականեան Մարգար Գ. Մուխալցեան Պօղոս և. Մուսաբէղեան Յովնանէս Բ. Մուրատեան Գէորգ Գ. Մուրատեան Յակովբ (Բագարատ) Գ. Մուրատեան Ղուկաս Գ. Մատթէոսեան Մատթէոս Գ. Մելիք-Նաղարեան Ղաղար Գ. Միրիմանեան Յարութիւն Գ. Միսիթարեան Սիմէօն Բ. Մնացականեան Միքայէլ և. Մուշեղեան Հմայեակ և. Մամիկոնեան Մուշեղ է. Մելեան Արամ Գ. Միրզաբէղեան Յովնանէս Գ. Մաթոկեան Փառանձեմ Ժա. Մալխասեան Հեղինէ Ժա. Մալումեան Մարիամ Ժ. Մակարեան Մարիամ Ը. Մամիկոնեան Թագունի Ը. Մամիկոնեան Շուշանիկ Ը. Մանուշարեան Նիկոսարէթ Ժ. Մասեան Մարիամ Ժ. Մատինեան Սաթինիկ Ժ. Մարաղեան Մարիամ Ը. Մարգարեան Մարգարիտ Ը. Մարկոսեան Հեղինէ Ժ. Մարկոսեան Մարիամ Ժ. Մարտիրոսեան Պեղեգեա Ը. Մեասնիկեան Հռիփսիմէ Ժ. Մելեան Ջարունի Ը. Մելիք-Աղամալեան Կատարինէ Ժ. Մելիք-Սարգսեան Կատարինէ Ը. Մելիքեան Մարիամ Ժ. Մելիքեան Նունէ Ժ. Միանսարեան Նաղանի Ժ. Մինասեան Սոփիա Թ. Մկրտումեան Սոփիա Ը. Մնացականեան Վառվառէ Ը. Մուշեղեան Սաթինիկ Ժա. Մուրատեան Կատարինէ Թ.:

Յակովբեան Արամ և. Յակովբեան Գարսեան Գ. Յակովբեան Հմայեակ Գ. Յակովբեան Յարութիւն Գալի է. Յակովբեան Վարդան է. Յարութիւնեան Բաղդուղիմէոս և. Յարութիւնեան Գրիգոր Գ. Յարութեան Գաւրիթ Բ. Յարութիւնեան Սարիբէգ Գ. Յովնանիսեան Գարեգին քահանայ է. Յովնանիսեան Յովնանէս Գ. Յովնանիսեան Ստեփան և. Յովնանիսեան Ստեփաննոս է. Յովնէփեան Ղաղար քահանայ է. Յարութիւնեան Խահակ Գ. Յովնանիսեան Պատուական Գ. Յարութիւնեան Հալիանոյ Թ. Յովնանիսեան Մարգարիտ Ժ. Յակովբեան Աղնիւ Ը. Յովնանիսեան Կատարինէ Ը. Յովնանիսեան Հռիփսիմէ Ը. Յովնանիսեան Մարիամ Ը. Յովնանջանեան Հալկունի Ը. Յովնանջանեան Հեղինէ Ը.:

Նաղարեան Յովնանէս սարկաւադ դ. Նաղարեան Յովնանէս
ե. Նալբանդեան Արիստակէս քահանայ դ. Նալբանդեան Վախթանգ
դ. Նաղիրեան Արշակ դ. Նիկողոսեան Համբարձում դ. Նահրատեան
Համադասոյ դ. Նաւասարդեան Մկրտիչ դ. Նաղարբէգեան Վառլառէ
ը. Նաղարեան Փեփրոնէ ը. Նաւասարդեան Մարիամ ժ. Նուրինեան
Մարթա ը.:

Շալամեան Միքայէլ զպիր դ. Շախեան Յարութիւն է. Շահա-
զիզեան Սմբատ է. Շահբաղեան Յովնանէս դ. Շահրուղաղեան Գրի-
գոր դ. Շահինեան Գէորգ ե. Շահիջանեան Աւրասամ բ. Շահնաղա-
րեան Գրիգոր քահանայ դ. Շաւարշեան Աղէքսանդր է. Շահպարո-
նեան Յովնանէս ե. Շահսուվարեան Աւետիս զպիր է. Շահիբրդեան
Սիմէօն ե. Շերմաղանեան Գրիգոր քահ. դ. Շիւինեան Աբրահամ քհ.
Շոկոմնիկեան Վարդան ե. Շահանեան Սիմէօն դ. Շաթիրեան Մար-
տիրոս ե. Շալամեան Դաւիթ ե. Շահինեան Խորէն քհ. է. Շամշինեան
Յարութիւն է. Շահբաղեան Սմբատանուշ ը. Շահիկեան Մարիամ թ.
Շահնաղարեան Եղիսաբէթ ժա. Շահնաղարեան Հեղինէ թ. Շահվեր-
դեան Աննա ը. Շամքորեան Շուշանիկ ը. Շամքորեան Վիրգինէ թ.
Շէկ-Յովսէփեան Սօֆիա ը.:

Չիզլանեան Նիկողաշոս դ, Չիլինկարեան Արշակ դ. Չիլինկա-
րեան Խաչատուր բ. Չորանեան Արշակ դ. Չարիսեան Մարիամ ժ.
Չորանեան Մարիամ ժ.:

Պալեան Գրիգոր. ե. Պահլաւունի Ղազարոս քահանայ. է. Պան-
ճուլաղեան Մինաս դ. Պետրոսեան Աղէքսանդր դ. Պողոսեան Ռուբէն
դ. Պօպովեան Դիմիտրի ե. Պօպովեան Մկրտիչ » Պաշկիւնի (Բանա-
նեան) Մարթա ժ. Պապասինեան Քրիստինէ ժ. Պատկանեան Եղի-
սաբէթ ժ. Պետրոսեան Իոզաբեր ը. Պետրոսեան Շողակաթ ը. Պեա-
րոսեան Սոփիա թ.:

Ջալալեան Կարապետ. դ. Ջանիբէգեան Սեդրակ. է. Ջանու-
մեան Յովսէփ. դ. Ջանեան Գալիանէ. ը. Ջանջուղաղեան Աննա. ժ.:

Ռափայէլեան Վարդուհի ժա.

Սահակեան Միքայէլ զպիր. դ. Սահակեան Պօղոս. դ. Սահակեան
Սահակ քահանայ. դ. Սարգսեան Լեոն. ա. Սեզմանեան Պետրոս. ե.

Սէֆէրեան Տիգրան, բ. Սիմէօնեան Աղէքսանդր. դ. Սիմէօնեան Ներ-
սէս. դ. Սմբատեան Սմբատ. դ. Սողոմոնեան Բագարատ. դ. Սողոմո-
նեան Գրիգոր դ. Սուսանեան Եղիա դ. Սուքիասեան Աբէլ քահ. դ.
Սուքիասեան Բագարատ զպիր է. Սպարապետեան Աստուածատուր դ.
Ստեփանեան Ջօհրաբ դ. Սահակեան Սահակ դ. Սարգսեան Մկրտիչ
ե. Սորոլեան Կարապետ ա. Սոլովեան Յովակիմ ե. Սաֆարեան Վար-
դան է. Սուքիասեան Գէորգ դ. Սալամբէգեան Մարիամ ժ. Սահա-
կեան Աննա թ. Սահակեան Դարիա ժա. Սանթրուսեան Վառլառէ
ժա. Սառաջեան Նունէ ժ. Սարդարեան Մարիամ ժ. Սէլանեան Թա-
զունի ը. Սկանդարեան Նատալիա ը. Սողալեան Նունէ ը. Սողինեան
Ջարուհի ը. Սողոմոնեան Եւպրաքսէ ժա. Սողոմոնեան Հեղինէ ը.
Սուղանաճեան Կատարինէ ը. Սուսանեան Աննա թ. Սուսանեան
Սրբունի ժ. Ստամբուլցեան Գալիանէ ը. Ստեփանեան Թեկղի թ. Ստե-
փոլեան Եղիսաբէթ ը. Ստեփոլեան Շուշանիկ ը.:

Վանցեան Պօղոս դ. Վաչեան Աւետիս դ. Վաչէեան Վահան
քահանայ դ. Վարդանեան Աղէքսանդր դ. Վարդանեան Արշակիր դ.
Վարդանեան Գրիգոր ե. Վարդանեան Նրանոս դ. Վարդանեան Պապ
բ. Վարդանեան Փիլիպոս ա. Վարդիկեան Մակար է. Վերանեան
Տիգրան դ. Վիրապեան Իգնատիոս ե. Վախրամեան Մարիամ ժա.
Վանցեան Գրիգոր դ. Վլասեան Կարապետ քահ. է. Վախթանգեան
Մարիամ ժա. Վարագեան Մարիամ ժ. Վարդանեան Մարիամ ժ.:

Տարիէլեան Միքայէլ զպիր. դ. Տէր-Աստուածատրեան Նիկո-
ղաշոս. է. Տէր-Աւետիքեան Համադասոյ քահանայ. դ. Տէր-Գրիգո-
րեան Անտոն. բ. Տէր Գրիգորեան Մկրտիչ քահանայ. դ. Տէր-Գրի-
գորեան Մատաթ. դ. Տէր-Գրիգորեան Սահակ. ե. Տէր-Գրիգորեան
Սարգիս. դ. Տէր-Գրիգորեան Վահան քահանայ. դ. Տէր-Դաւթեան
Խորէն քահանայ. դ. Տէր-Եղիազարեան Նիկողաշոս. դ. Տէր-Եսայեան
Աղէքսանդր. դ. Տէր-Ջաքարեան Կոստանդին. ե. Տէր-Խաչակեան
Խաչակ. ե. Տէր-Խաչատրեան Արշամ. դ. Տէր-Խաչատրեան Կոստան-
դին. դ. Տէր-Կարապետեան Պօղոս. է. Տէր-Հայրապետեան Խաչա-
տուր. է. Տէր-Ղանդեան Գէորգ. դ. Տէր-Մատթէոսեան Անուշաւան.
ե. Տէր-Մարկոսեան Սարգիս. է. Տէր-Մարտիրոսեան Յակովբ. դ.
Տէր-Մարտիրոսեան Միքայէլ. դ. Տէր-Մարտիրոսեան Մկրտիչ. դ.
Տէր-Մարտիրոսեան Տիգրան. դ. Տէր-Մինասեան Մինաս. է. Տէր-Մի-
նասեան Սահակ քահանայ. է. Տէր-Միքայէլեան Ստեփանոս. դ. Տէր-

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ

Քրիստափոր Ե. Փիլիպպոսեան Նոյեմբար Ը. Փանեան Մարիամ Ը.
Փարսաղանեան Մարիամ Ժ. Փուղլինեան Աննա Ժ. Փուղլինեան Հուլի
սիմէ Ժ. Փրիդոնեան Նուէէ Ժ.:

Քաթանեան Քաթան Ե. Քալանթարեան Յակովբ զ. Քամալեան
Սարգիս զ. Քաջաղեռնի Յովհաննէս քահ. զ. Քարամեան Նիկողայոս
զ. Քաղախեան Մինաս Ե. Քեանդարեան Յովհաննէս զ. Քութալի-
սեան Զաքարիա զ. Քթանջեան Սարգիս է. Քոչարեան Կարապետ
է. Քանանեան Յակովբ զ. Քարտաշեան Արշակ Ե. Քուչմանեան Պա-
տուական ք. Քալանթարեան Նատալիա Ժ. Քաթանեան Աղէքսանդր
զ. Քալանթարեան Անուշաւան Ե. Քալանթարեան Գալստիէ Ժ. Քա-
մուկան Աննա Ը. Քեանդարեան Կատարինէ Ը.:

Օրբելեան Համազասպ Ե. Օհանեան Առաղիկ Ժ. Օհանեան Նա-
տալիա Թ. Օտեան Սոփիա. Թ.:

Ֆօյեաճեան Սաթրինիկ Թ.:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պատկերազարդ **„ԱՐԶԱԳԱՆՔ“** շաբաթաթերթը
ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1891 թ. ՌԻԱԿԱՆԻՆ (X ՏԱՐԻ) ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ
ՆՈՅՆ ԴԻՐԳՈՎ, ԵՒ ԾՐԱԳՐՈՎ,

Մի նոր հաշտող բաժանորդագրության ընկերություն ձևավորվել է
Տարեկան գինն է ՏԱՍՆ թուրքի, կէս տարուանը վեճ թուրքի
Արտասահմանից՝ Tiflis, (Caucase) Rédaction du journal
illustré „ARDZAGANG“.

„ՆՈՐ-ԴԱՐ“

ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԹԵՐԹ

Ը. տարի, 1891 թ. բաժանորդագրինն է՝ Տարեկան 10 թուրքի:
Կէս տարուանը 6 թուրքի:

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакция газеты „НОР-ДАРЪ“. Tiflis,
Rédaction du journal „NOR-DAR“.

„ՄՇԱԿ“

ՕՐԱԳԻՐ

ԺԹ. տարի, 1891 թ. բաժանորդագրինն է՝ Տարեկան 10
թուրքի: Կէս տարուանը 6 թուրքի:

Հասցէն՝ Тифлисъ. Редакция газеты „МШАКЪ“. Rédaction
du journal „MSCHAK“.

„ՄՈՒՐՇ“

ԱՄՍԱԳԻՐ

Գ. տարի, 1891 թ. Տարեկան 10 թ. Կէս տարուանը 6 թ.

Հասցէն՝ Тифлисъ. Редакция „МУРЧЪ“. Tiflis. Rédaction
de la revue „MURTON“.

2010

0022432

0022431

0022430

0022429

0022428

0022427

0022411

0022410

0022409

2013

5318-5326

NL0022432

NL0022428

NL0022427

NL0022431

NL0022411

NL0022430

NL0022410

NL0022429

NL0022409

2007

